

Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government
Ministria e Zhvillimit Rajonal
Ministarstvo za Regionalni Razvoj
Ministry of Regional Development

Prishtinë, me dt. 05/05/2022

Ministri i Ministrisë së Zhvillimit Rajonal, marrë parasysh nenin 8 të Rregullorës Nr. 02/2021 për Fushat e Përgjegjësisë Administrative të Zyrës së Kryeministrit dhe Ministrive - shtojca 15, bazuar në Ligjin Nr. 08/L- 066 mbi Ndarjet Buxhetore për Buxhetin e Republikës së Kosovës për vitin 2022, Planin e Punës të MZHR-së për vitin 2022, Memorandumin e Bashkëpunimit Nr. 1052 të dt. 16.08.2021, Aneks-Memorandumin e Bashkëpunimit Nr. 449 të dt. 24/03/2022, si dhe Pëlqimin nga MPJD me Nr. të ref. 251/2021 të dt. 02.08.2021, nxjerr këtë vendim:

V E N D I M

1. Ndahen mjetet financiare në shumë prej: 147,000.00 € nga buxheti i Ministrisë së Zhvillimit Rajonal (MZHR) me kod 221, nga programi Administrata Qendrore me kod 11321, nga kategoria e shpenzimeve Subvencione dhe Transfere për bashkëfinancimin e projektit: "YENI", për zbatimin e Memorandunit në mes të MZHR-së dhe CARITAS-it Zviceran (CaCH).
2. Ndahen mjetet financiare në shumë prej: 200,000.00 € nga buxheti i Ministrisë së Zhvillimit Rajonal (MZHR) me kod 221, nga programi Administrata Qendrore me kod 11321, nga kategoria e shpenzimeve Subvencione dhe Transfere për bashkëfinancimin e projektit: "MARDI", për zbatimin e Memorandunit në mes të MZHR-së dhe CARITAS-it Zviceran (CaCH).
3. Obligohet Zyra e Sekretarit të Përgjithshëm - Divizioni për Buxhet dhe Financa për zbatimin e këtij vendimi.
4. Vendimi hyn në fuqi ditën e nënshkrimit.

Fikrim Damka

Ministër në MZHR

Vendimi i'u dërgohet:

- Njesive Udhëheqese të MZHR-së
- Divizionit për Buxhet dhe Financa;
- Zyrës së Sekretarit të Përgjithshëm;
- Kabinetit të Ministrit
- Arkivit të MZHR-së.

Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government
Ministria e Zhvillimit Rajonal
Ministerstvo za Regionalni Razvoj
Ministry of Regional Development

REPUBLIKA E KOSOVES - REPUBLIKA KOSOVA - REPUBLIC OF KOSOVO
QEVERIA - VLADA - GOVERNMENT
MINISTRIA E ZHVILLIMIT RAJONAL - MINISTERSTVO ZA REGIONALNI RAZVOJ
MINISTRY OF REGIONAL DEVELOPMENT
ARKIVA / ARHIVA / ARCHIVE
MYRËSE / ULAZNA / INCOMING

Nr./Br./No. 1032
Nr.faq / Br.str / No.pg. 16 / 08 / 2021
Data / Datum / Date 16 / 08 / 2021
PRISHTINË - PRIŠTINA - PRISTINA

CARITAS

Schweiz
Suisse
Svizzera
Svizra

MEMORANDUM BASHKËPUNIMI

Ndërmjet:

- I. Ministrisë së Zhvillimit Rajonal (MZHR), e përfaqësuar nga Ministri i Ministrisë së Zhvillimit Rajonal, Z. Fikrim Damka; dhe
- II. Caritas-it Zviceran (CaCH), përfaqësuar nga Drejtori i Vendit Z. Gerhard Schaumberger;

MZHR është një autoritet shtetëror që vepron bazuar në Ligjin Nr. 06/L-113 për Organizimin dhe Funksionimin e Administratës Shtetërore dhe të Agjencive të Pavarura dhe Rregulloren Nr. 02/2021 për Fushat e Përgjegjësisë Administrative të Zyrës së Kryeministrit dhe Ministrive dhe është përgjegjës për përgatitjen e politikave publike, hartimin e akteve ligjore, miratimin e akteve nënligjore dhe vendosjen e standardeve të detyrueshme në fushën e zhvillimit rajonal dhe i zbaton ato. Në bashkëpunim me Ministrinë e Punëve të Jashtme dhe Diasporës dhe ministrinë përkatëse, zhvillon dhe merr pjesë në iniciativa dhe programe rajonale në fushën e zhvillimit rajonal; planifikon dhe zhvillon tregues për monitorimin e një zhvillimi të ekuilibruar socio-ekonomik rajonal; koordinon aktivitetet me institucionet e nivelit qendror dhe lokal si dhe akterë të tjerë përkatës në mbështetje të një zhvillimi të ekuilibruar socio-ekonomik rajonal dhe rigjenerimin e vendeve të reja të punës, etj.;

Caritas-i Zviceran është një OJQ e pavarur zvicerane, e angazhuar në Zvicër dhe në më shumë se 15 vende të botës duke përfshirë Kosovën. Caritas-i Zviceran është i regjistruar në Ministrinë e Administratës Publike të Republikës së Kosovës me certifikatën nr. 5300055-0. Në Programin e ri të Vendit 2021-2025, Caritas-i Zviceran zbaton projekte bazuar në nevojat e vendit dhe popullsisë së tij, si dhe në përvojën e tij të gjatë. Prioritetet e Caritas-it Zviceran janë përqendruar në fushat e Migracionit, Ndryshimeve Klimatike dhe Gjenerimit të të Ardhurave. Të gjithë projektet janë krijuar për të punuar në një mënyrë sistematike, në bashkëpunim me akterët e lidhur dhe strukturat ekzistuese publike dhe private.

MZHR dhe Caritas-i Zviceran (këtu e tutje "Palët"), shprehin dëshirën për të kontribuar në avancimin e zhvillimit rajonal socio-ekonomik në Kosovë, duke synuar përmirësimin e marrëdhënieve dhe bashkëpunimin e ndërsjellë, duke përfshirë fushat e bashkëpunimit në çështjet e Integritimit, Gjenerimit të të Ardhurave dhe Ndryshimeve Klimatike, duke siguruar shkëmbimin e përvojës, duke përfaqësuar interesin publik dhe interesat e përbashkët në shërbim të zhvillimit të marrëdhënieve dhe politikave që synojnë rritjen e zhvillimit të ekuilibruar rajonal, bien dakord të lidhin Memorandumin e mëposhtëm të Bashkëpunimit.

Neni 1 Qëllimi

Ky Memorandum i Bashkëpunimit lidhet ndërmjet Palëve me qëllim të koordinimit të aktiviteteve dhe mbështetjes së njëri-tjetrit në promovimin e një rritjeje të ekuilibruar socio-ekonomike rajonale në Kosovë në përputhje me prioritetet e MZHR-së dhe CACH. Për më tepër, përcakton bazën për

mënyrat e ardhshme të bashkëpunimit dhe bashkëfinancimit të projekteve nga CaCH dhe MZHR, në kuadër të projekteve të miratuara.

Palët gjithashtu bien dakord për të koordinuar aktivitetet në lidhje me zbatimin e projekteve për zhvillimin rajonal, në fushën e integritimit, gjenerimit e të ardhurave dhe ndryshimet klimatike.

Neni 2

Ligji dhe strategjia

Palët do të bashkëpunojnë duke marrë parasysh Rregulloren Nr. 02/2021 për Fushat e Përgjegjësisë Administrative të Zyrës së Kryeministrit dhe Ministrive, Shtojca Nr. 1. 15 mbi mandatin e Ministrisë së Zhvillimit Rajonal, Strategjia për Zhvillimin Rajonal 2020- 30.

Neni 3

Parimet e bashkëpunimit

Palët bien dakord të mbështesin bashkëpunimin e tyre në parimin e mirëbesimit, transparencës dhe synojnë të promovojnë rritjen ekonomike të vendit.

Neni 4

Fushat e bashkëpunimit afatshkurtër

1. Për një periudhë të shkurtër deri në fund të vitit 2021, Palët bien dakord të bashkëpunojnë si më poshtë:

1.1. MZHR do të angazhohet në:

- 1.1.1. vendosjen e mekanizmave adekuat dhe ndërmarrjen e të gjitha veprimeve përkatëse për të përmbushur detyrimet që dalin nga projektet e Integritimit, Gjenerimit të të Ardhurave dhe Ndryshimeve Klimatike;
- 1.1.2. marrjen e masave konkrete dhe ofrimin e mbështetjes për CaCH në zhvillimin e projekteve që krijojnë një mjedis më të favorshëm;
- 1.1.3. mbështetjen e CaCH me pjesëmarrjen e komunave dhe palëve të tjera të përfshira në proces;
- 1.1.4. vitet e buxhetimit shumëvjeçar për kontribute financiare paralele (bashkëfinancim) për projekte (Ndikimi Mjedisor i të Rinjve - YENI dhe Veprimi Komunal për Riintegrim dhe Diasporë - MARDI) me një pjesë të vlerësuar prej 40% të shumës totale të projektit nuk duhet të kalojë 2.6 mil. €, bazuar në vlerësimin e projektit siç është elaboruar në Shtojcën 1 dhe Shtojcën 2, dhe shumat do të shpërndahen në tre vjet në mënyrë proporcionale.

1.2. CaCH do të ofrojë mbështetje teknike në formën e:

- 1.2.1. ekspertizës në procesin e përmirësimit të Strategjisë së Zhvillimit Rajonal, përmes hartimit dhe zbatimit të projekteve në fushën e Integritimit, Gjenerimit të të Ardhurave dhe Ndryshimeve Klimatike;
- 1.2.2. Do të përgatisë dhe dorëzojë dokumentacionin e plotë të projektit në MZHR për shqyrtim dhe miratim;

Neni 5

Fushat e bashkëpunimit afatgjatë

1. Për periudhën afatgjatë, Palët bien dakord të bashkëpunojnë në fushat e mëposhtme:

1.1 MZHR-ja do të angazhohet në:

- 1.1.1. ndërmarrjen e hapave të nevojshëm për të siguruar ofrimin e kontributit paralel financiar (bashkëfinancimit) prej të paktën 40% të zërave të pranueshëm në përputhje me buxhetet e miratuara për zbatimin e projekteve sipas kushteve të specifikuara dhe nën kushtëzimin që Partnori t'i raportojë rregullat dhe kërkesat e përcaktuara;

- 1.1.2. zhvillimin e politikave të favorshme për t'i mbështetur komunat në riintegrimin dhe mbrojtjen e mjedisit duke marrë parasysh kornizën ligjore në fuqi, dhe duke koordinuar të gjitha aktivitetet me ministrinë përkatëse të mjedisit dhe vetëqeverisjes lokale;
- 1.1.3. monitorimin e ekzekutimit të marrëveshjes dhe shpenzimeve në përputhje me rregullat dhe procedurën e rënë dakord;
- 1.1.4. përpjekjet për ta mbështetur partnerin e saj në arritjen e qëllimeve dhe rezultateve të projektit përmes monitorimit;
- 1.1.5. pjesëmarrjen aktive në ngjarjet e vizibilitetit dhe marrëdhënieve me publikun (PR) për vizibilitetin e mirë të projektit në realizim e sipër.

1.2. Caritas-i zviceran do të ofrojë mbështetje në formën e:

- 1.2.1. zhvillimit të dy projekteve për t'i mbështetur komunat kosovare në fushat e ndryshimit klimatik dhe të integritetit duke marrë parasysh kornizën ligjore në fuqi dhe duke koordinuar të gjitha aktivitetet me ministrinë përkatëse dhe vetëqeverisjen lokale;
- 1.2.2. sigurimit të bashkëfinancimit prej të paktën 51% dhe të qenit përgjegjës për zbatimin e projekteve në përputhje me dokumentet e miratuara të projektit (Propozimi i Projektit, Korniza Logjike dhe Buxheti);
- 1.2.3. arritjes së marrëveshjeve me komunat e synuara për të siguruar që përafërsisht 10% shtesë e kontributit financiar të sigurohet në nivelin lokal;

Neni 6

Zbatimi i Memorandumit të Bashkëpunimit

Palët bien dakord që së bashku të hartojnë dhe të finalizojnë një Plan Veprimi dhe projektin/-et për zbatimin e këtij Memorandumi të Bashkëpunimit dhe të raportojnë mbi zbatimin e tij në bazë periodike gjysmëvjetore.

Neni 7

Kohëzgjatja dhe ndryshimi

1. Ky Memorandum i Bashkëpunimit do të hyjë në fuqi në datën e nënshkrimit të tij nga Palët dhe do të mbetet në fuqi deri më 31.12.2024, me mundësi zgjatjeje me dakordimin e të dy palëve.
2. Për çdo ndryshim ose zgjatje të kësaj marrëveshje, Palët bien dakord me shkrim.

Neni 8

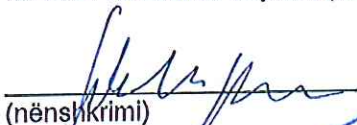
Nënshkrimi dhe kopjet

Ky Memorandum i Bashkëpunimit nënshkruhet në dy kopje (1 për secilën palë) në gjuhën angleze dhe në gjuhën shqipe.

(nënshkrimi)

Fikrim DAMIKA
Ministër i Zhvillimit Rajonal (MZHR)

(nënshkrimi)

Dr. Gerhard Schaumberger
Drejter vendi i Caritas-it zviceran në Kosovë

16.08.2021

(data dhe vendi)

(data dhe vendi)

Kreshnik Basha
Menaxher i Programit

Shtojca 1:

Projekti: Ndikimi mjedisor i të rinjve - YENI

Nr.	Përshkrimi i kategorive	Shuma e vlerësuar	Kontributi i Caritas-it zviceran	Kontributi i MZHR-së
1	Burimet njerëzore	218,000 Euro	218,000 Euro	
2	Investimet kapitale	424,000 Euro		424,000 Euro
3	Ngritja e kapaciteteve	239,000 Euro	239,000 Euro	
4	Avokimi dhe lobimi	123,000 Euro	107,000 Euro	16,000 Euro
5	Kostot administrative	96,000 Euro	96,000 Euro	
	Totali	1,100,000 Euro	660,000 Euro	440,000 Euro

Shtojca 2:

Projekti: Veprimi Komunal për Riintegrim dhe Diasporë - MARDI

Nr.	Përshkrimi i kategorive	Shuma e vlerësuar	Kontributi i Caritas-it zviceran	Kontributi i MZHR-së
1	Burimet njerëzore	260,000 Euro	260,000 Euro	
2	Investimet kapitale	295,000 Euro		295,000 Euro
3	Ngritja e kapaciteteve	310,000 Euro	310,000 Euro	
4	Mbështetja e biznesit	550,000 Euro	245,000 Euro	305,000 Euro
5	Kostot administrative	85,000 Euro	85,000 Euro	
	Totali	1,500,000 Euro	900,000 Euro	600,000 Euro

(nënshkrimi)

Fikrim DAMKA
Ministër i Zhvillimit Rajonal (MZHR)

(nënshkrimi)

Dr. Gerhard Schaumberger
Drejtor vendi i Caritas-it zviceran në Kosovë

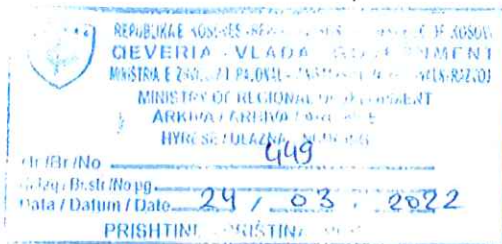
16. 08. 2021

(data dhe vendi)

(nënshkrimi)

Kreshnik Basha
Menaxher i Programit

Republika e Kosovës
Republika Kosovo • Republic of Kosovo
Qeveria • Vlada • Government
Ministria e Zhvillimit Rajonal
Ministry of Regional Development

CARITAS Schweiz
Suisse
Svizzera
Svizra

ANEKS

-i-

MEMORANDUM BASHKËPUNIMIT

Ndërmjet:

- I. Ministrisë së Zhvillimit Rajonal (MZHR), e përfaqësuar nga Ministri i Ministrisë së Zhvillimit Rajonal, Z. Fikrim Damka; dhe
- II. Caritas-it Zviceran (CaCH), e përfaqësuar nga Drejtori i Vendit Z. Gerhard Schaumberger

Hyrje

Duke marrë parasysh se në paragrafin 2 të nenit 7 në Memorandumin e Bashkëpunimit Nr. 1052 i dt. 16.08.2021 i nënshkruar në mes të Ministrisë së Zhvillimit Rajonal nga njëra anë dhe Caritasit Zviceran, përcaktohet që palët për çdo ndryshim ose zgjatje të marrëveshjes, palët janë pajtuar që t'a nënshkruajnë këtë Aneks të Memorandumit të Bashkëpunimit si vijon:

Neni 1
Qëllimi

Qëllimi i Aneks-memorandumit të bashkëpunimit është ndryshimi dhe plotësimi i shtojcave 1 dhe 2 për projektin Ndikimi Mjedisor i të Rinjëve – YENI si dhe projektin Veprimi Komunal për Riintegrim dhe Diasporë – MARDI.

Neni 2
Parimet e Bashkëpunimit

Palët bien dakord që ky Aneks është pjesë përbërse e Memorandumit të Bashkëpunimit Nr. 1052 të dt. 16.08.2021 në mes të Ministrisë së Zhvillimit Rajonal dhe Caritasit Zviceran, i cili mbetet në fuqi në harmoni me dispozitat e këtij memorandumi të bashkëpunimit.

Neni 3
Ndryshimi dhe Plotësimi i Shtojcave 1 dhe 2

Aneks 1:

Projekti: Ndikimi Mjedisor i të Rinjëve – YENI

Nr.	Përshkrimi i kategorive	Shuma e parashikuar	Caritasi Zviceran Kontributi	MZhR Kontributi
1	Burimet njerëzore	218,000 Euro	218,000 Euro	
2	Mbështetja e projekteve të vogla mjedisore në shkollat e mesme	424,000 Euro		424,000 Euro
3	Ngritja e kapaciteteve	239,000 Euro	239,000 Euro	
4	Avokim dhe lobim	123,000 Euro	107,000 Euro	16,000 Euro
5	Shpenzimet administrative	96,000 Euro	96,000 Euro	
	Gjithsej	1,110,000 Euro	660,000 Euro	440,000 Euro

Aneks 2:

Projekti: Veprimi Komunal për Riintegrim dhe Diasporë – MARDI.

Nr.	Përshkrimi i kategorive	Shuma e parashikuar	Caritasi Zviceran Kontributi	MZhR Kontributi
1	Burimet njerëzore	260,000 Euro	260,000 Euro	
2	Mbështetja e projekteve të investimeve PPP dhe zhvillimi i platformës web	295,000 Euro		295,000 Euro
3	Ngritja e kapaciteteve	310,000 Euro	310,000 Euro	
4	Mbështetja e bizneseve	550,000 Euro	245,000 Euro	305,000 Euro
5	Shpenzimet administrative	85,000 Euro	85,000 Euro	
	Gjithsej	1,500,000 Euro	900,000 Euro	600,000 Euro

Neni 4

Hyrja në fuqi

Ky aneks-memorandimi do të hyjë në fuqi në datën e nënshkrimit të tij nga palët dhe do të mbetet në fuqi siq është përcaktuar në memorandumimin bazë të nënshkruar me dt. 16.08.2021

Neni 5

Nënshkrimi dhe kopjet

Aneks-Memorandumi i Bashkëpunimit nënshkruhet në dy kopje (nga një për secilën palë) në gjuhën angleze dhe gjuhën shqipe.

(nënshkrimi)
Fikrim Damka
Ministër i Zhvillimit Rajonal (MZhR)

(nënshkrimi)
Dr. Gerhard Schaumburger
Drejtor i Vendlit Caritasi Zviceran Kosovë

(data dhe vendi)

(nënshkrimi)
Kreshnik Basha
Menaxher i programit

Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

Ministria e Punëve të Jashtme dhe Diasporës / Ministarstvo Inostranih Poslova i Dijaspore
Ministry of Foreign Affairs and Diaspora

Prishtinë 2 gusht 2021
Nr. i referencës 251/2021

z. Fikrim Damka, Ministër
Ministria e Zhvillimit Rajonal

I nderuar z. Damka,

Fillimisht, më lejoni që në emër të Ministrisë së Punëve të Jashtme dhe Diasporës të shpreh falënderimin dhe konsideratën time të lartë për bashkëpunimin e vazhdueshëm në mes të dy ministrive.

Në përgjigje të kërkesës tuaj, për dhënien e pëlqimit për nënshkrimin e Memorandumit të Bashkëpunimit mes Ministrisë së Zhvillimit Rajonal dhe Caritas-it Zvicëran, si marrëveshje ndërinstytucionale në pajtim me nenin 12 paragrafi 4 të Ligjit për Marrëveshjet Ndërkombëtare, kam nderin t'ju përcjell pëlqimin për procedim të mëtutjeshëm.

Sinqerisht,

Donika Gërvalla-Schwarz
Zëvendëskryeministre
dhe Ministre e Ministrisë së
Punëve të Jashtme dhe Diasporës

Republika e Kosovës
Republika Kosovo-Republic of Kosovo
Qeveria-Vlada-Government
Ministria e Zhvillimit Rajonal
Ministarstvo za Regionalni Razvoj
Ministry of Regional Development

04.04.2022

MEMORANDUM SHPJEGUES

Për: “ Zbatimin e Memorandumit të Bashkëpunimit ndërmjet Ministrisë së Zhvillimit Rajonal (MZHR) dhe Caritas-it Zviceran (CACH)”

1. Çëshija kryesore e trajtuar

Çëshije kryesore e trajtuar ne këtë program është „Zbatimi i Memorandumit të Bashkëpunimit ndërmjet Ministrisë së Zhvillimit Rajonal (MZHR) dhe Caritas-it Zviceran (CACH).

2. Objektivat dhe ndërlidhja e tyre me prioritetet e Qeverisë

Ky Memorandum Bashkëpunimi lidhet ndërmjet Ministrisë së Zhvillimit Rajonal dhe Caritas-it Zviceran dhe me qëllim të koordinimit të aktiviteteve dhe mbështetjes së njeri tjetrit në promovimin e një rritjeje të ekuilibruar socio-ekonomike rajonale në Kosovë në përputhje me prioritetet e MZHR-së dhe CACH.

3. Opsioni i rekomanduar

Opsioni i vetëm i rekomanduar nga organi propozues për Qeverinë e Republikës së Kosovës është miratimi i këtij propozimi për Zbatimin e Memorandumit të Bashkëpunimit në mes të MZHR-së dhe CACH.

4. Arsyetimi i propozimit

Qëllimi i këtij Memorandumi është zbatimi i dy projekteve si në vijim:

- Projekti Ndikimi i Rinisë në Mjedis (YENI)
- Projekti Veprimi Komunal për Ri-integrim dhe Diasporë (MARDI)

Qëllimi kryesor i projektit YENI është të ndërmerren veprime klimatike dhe të përmirësohet mbrojtja e mjedisit në komunat e Kosovës përmes angazhimit aktiv të të rinjve. YENI është dizajnuar për t'i ndihmuar autoritetet lokale kosovare që ta rrisin kapacitetin e tyre për t'i adresuar cenueshmëritë e vendit ndaj ndryshimeve klimatike, duke u fokusuar në planin afatgjatë tek të rinjtë përmes shkollave dhe arsimit në kontekstin lokal.

Ndërsa projekti MARDI synon të rrisë koordinimin ndërmjet akterëve të shumtë për t'i adresuar nevojat e të kthyerve ose të riadhesuarve, si dhe për ta shfrytëzuar potencialin e pashfrytëzuar të diasporës që mund të kombinohet me investime dhe zhvillim ekonomik.

5. Elementet kryesore të legjislacionit ose politikës së propozuar

Memorandum i Bashkëpunimi është lidhur konform Rregullores Nr. 02/2021 për Fushat e Përgjegjësisë Administrative të Zyrës së Kryeministrit dhe Ministrive, e ndryshuar dhe plotësuar me Rregulloren 04/2021 - Shtojcën 15, Planin e Punës për v. 2022, Pëlqimit të Ministrisë së Punëve të Jashtme dhe Diasporës, nr. 1045, 06.08.2021 si dhe bazuar në Ligjin për Marrëveshjet Ndërkombëtare.

6. Vlerësimi i ndikimit financiar

Zbatimi i Memorandumit të Bashkëpunimit ndërmjet Ministrisë së Zhvillimit Rajonal (MZHR) dhe Caritas-it Zvicëran (CACH) është brenda kufijve buxhetor të MZHR-së dhe si i tillë nuk paraqet implikime buxhetore shtesë.

Veprimi i Komunave për Riintegrim dhe Diasporë (MARDI)

Edukatorkja e nivelit parashkollor e përkatësisë rome duke luajtur me fëmijë të përkatësive të ndryshme etnike (Foto: Caritas-i Zviceran)

Vendi	Kosovë
Grupi i synuar:	Personat e Riatdhesuar, Azilkërkuesit, Komunitet Lokale, Ministria e Punëve të Brendshme, Organizatat e Diasporës, Komunitet Lokale
Numri i projektit:	P220003
Shuma financiare:	Shih buxhetin e bashkangjitur
Kohëzgjatja e projektit:	01.01.2022 – 31.12.2024 (36 muaj)
Qëllimi i projektit:	Komunitet e Kosovës perceptohen si vende të zhvillimit pozitiv socio-ekonomik duke shfrytëzuar potencialin dhe përvojën e fortë të të kthyerve, pakicave etnike dhe të diasporës.
Koordinimi i projektit:	Gerhard Schaumberger, Drejtor i Caritas-it Zviceran në Kosovë, email: gschaumberger@caritas.ch
Përgjegjësia e përgjithshme:	Sandra Ege, Drejtoreshë Programi, email: sege@caritas.ch , Telefoni +41 41 419 22 13

Shkurtesat

AKK	Asociacioni i Komunave të Kosovës
B2B	Biznes me Biznes
CACH	Caritas-i Zviceran
QPS	Qendra për Punë Sociale
OSHC	Organizatë e Shoqërisë Civile
DRPRIH	Departamenti për Riintegrimin e Personave të Riatdhesuar dhe Integrimin e të Huajve
ZP	Zyra e Punësimit
BE	Bashkimi Evropian
IHD	Investime të huaja direkte
GIZ	Agjencia Gjermane për Bashkëpunim Ndërkombëtar
QNZHPM	Qendra Ndërkombëtare për Zhvillimin e Politikave të Migrimit
IOM	Organizata Ndërkombëtare për Migrim
QKRMT	Qendra Kosovare për Rehabilitimin e të Mbijetuarve të Torturës
M&V	Monitorim dhe Vlerësim
MPJ	Ministria e Punëve të Jashtme
MPB	Ministria e Punëve të Brendshme
MPMS	Ministria e Punës dhe Mirëqenies Sociale
ZKKK	Zyra Komunale për Komunitete dhe Kthim
MZHR	Ministria e Zhvillimit Rajonal
OJQ	Organizatë Joqeveritare
PPP	Partneritet Publiko-Privat
PR	Person i riatdhesuar
OZHQ	Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm
SUREP	Kthimi i qëndrueshëm i personave të riatdhesuar përmes riintegrimit socio-ekonomik
UNDP	Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim
UNHCR	Zyra e Komisionerit të Lartë të Kombeve të Bashkuara për Refugjatët
QAP	Qendra e Aftësimin Profesional

zonave të kuqe (vendet/rajonet me shkallë të lartë të infeksioneve me COVID-19). Kjo ka bërë që qytetarët kosovarë të mbeten të bllokuar në vende të ndryshme evropiane për shkak të sfidave të punësimit dhe barrierave logjistike.

Kosova është më pak e prekur nga e ashtuquajtura “kriza e refugjatëve” krahasuar me vendet e tjera të rajonit të Ballkanit si Maqedonia apo Greqia. Megjithatë, për shkak të vendndodhjes së saj gjeografike, Kosova është gjithashtu një destinacion apo vend tranzit për azilkërkuesit. Sipas statistikave të Zyrës së Komisionerit të Lartë të Kombeve të Bashkuara për Refugjatët (UNHCR).¹, në shtator të vitit 2021 kanë qenë rreth 4300 azilkërkues në Kosovë, kryesisht nga Afganistani, Pakistani dhe Siria. Përveç kësaj, Kosova është pajtuar të strehojë përkohësisht rreth 2000 afganë përpara kalimit të tyre në vendet e destinacionit për rivendosje. Projekti synon të shoqërojë 50 azilkërkues të cilët kanë dorëzuar një kërkesë azili në Kosovë në procesin e integritimit në komunat përkatëse.

Caritas-i Zviceran (CACH) ka marrë një rol udhëheqës në mbështetjen e PR-ve dhe adresimin e sfidave komplekse me të cilat përballen të kthyerit. Projekti SUREP i përfunduar rishtaz (Kthimi i Qëndrueshëm i Personave të Riatdhesuar përmes Riintegritimit Socio-Ekonomik) ka dhënë shërbime për 451 PR të cenueshëm në 7 komuna (Fushë-Kosovë, Istog, Lipjan, Pejë, Prishtinë, Prizren dhe Vushtrri). Në këtë proces, CACH është bërë lider në mbështetjen e tërthortë dhe të drejtpërdrejtë të PR-ve përmes mbështetjes psikologjike, sociale, mjekësore dhe ligjore dhe krijimit të vendeve të qëndrueshme të punës përmes granteve për biznese të vogla, trajnimeve për aftësi të buta, mentorimeve dhe trajnimeve në punë. Rezultatet e arritshme të projektit vazhdojnë të mbeten relevante dhe janë të nevojshme nëpër një sërë komunash në vend.

Arsyet për përfshirjen e diasporës: Rritja ekonomike në vendlindje

Pasojat e luftës mbi industrinë, tregun dhe funksionimin e kompanive apo bizneseve vendase kanë luajtur një rol vendimtar në zhvillimin e ngadalshëm të komunitetit të biznesit dhe eksportimin e dobët të mallrave dhe/ose shërbimeve. Kjo dëshmohet nga vetë deficitit tregtar, i cili tregon se mbulimi i importeve me eksporte në Kosovë është në shkallë shumë të ulët. Sipas Statistikave të Tregtisë së Brendshme², të dhënat e Tregtisë së Jashtme të Kosovës në janar të vitit 2021 tregojnë se eksportet mbulojnë importet vetëm për 18%, pasi që eksportet e mallrave në të njëjtën periudhë arrijnë në 42.5 milionë euro, ndërsa importet arrijnë në 235.8 milionë euro. Eksportet e Kosovës përbëhen kryesisht nga lëndët e para: 36.5% e eksporteve janë metale bazë dhe artikuj prej tyre; 18.4% artikuj të ndryshëm të prodhuar; 11.3% plastika, goma dhe artikuj prej tyre; 7.3% makineri, pajisje mekanike dhe elektrike; 5.4% ushqime të përgatitura, pije dhe duhan dhe 4.4% produkte minerale. Nga këto të dhëna mund të konstatohet se sipërmarrësit kosovarë përballen me konkurrencë të lartë nga ata të huaj.

Remitencat nga diaspora paraqesin një nga burimet më të rëndësishme të financave të huaja për shoqërinë kosovare. Vetëm në vitin 2017 Kosova ka pranuar 759.2 milionë euro remitencë, që përbënë një rritje prej 9.9% krahasuar me vitin paraprak.³ Diaspora kosovare vazhdon të jetë shtylla kurrizore e ekonomisë së Kosovës përmes remitencave. Megjithatë, Kosova tani duhet të fillojë të tërheqë investime nga diaspora, e cila do të sigurojë një rritje më të qëndrueshme ekonomike dhe nga e cila do të përfitojë diaspora nga kthimi në investime. Fatkeqësisht, vitin e kaluar, COVID-19 pati ndikim të madh edhe në përqindjen e remitencave nga komuniteti i diasporës, në funksionalitetin e bizneseve dhe në shkallën e eksportit.

Nga ana tjetër, diaspora e Kosovës është relativisht e madhe dhe me një potencial të madh për t'i shërbyer qëllimeve zhvillimore të vendit. Përtej remitencave, potenciali financiar dhe njerëzor i

¹ <https://data2.unhcr.org/en/situations/southeasterneurope>

² Agjencia e Statistikave të Kosovës, “Statistikat e Tregtisë së Jashtme”, Janar 2021.

<https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/add-news/statistikat-e-tregtise-se-jashtme-stj-janar-2021>

³ <https://scholarworks.rit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=11374&context=theses>

DRPRIH-së në kuadër të menaxhimit të procesit të riintegrit. DRPRIH koordinon procesin e riintegrit të personave të riatdhesuar në nivel komunal, përmes koordinatorëve rajonalë, të cilët së bashku me zyrtarët komunalë për riintegrim koordinojnë procesin e informimit dhe të ofrimit të shërbimeve. Përgjegjësia e DRPRIH-së është të organizojë trajnime të rregullta dhe punëtori rajonale me zyrtarët komunalë për riintegrim për të ngritur kapacitetet e tyre për risitë në legjislacion dhe politika dhe për t'u njohur me sfidat e procesit të riintegrit në nivel lokal. Ministritë e tjera të linjës, bazuar në mandatin e tyre, kanë përgjegjësinë të pasqyrojnë politikat e riintegrit brenda politikave të tyre sektoriale dhe t'u ofrojnë autoriteteve komunale mbështetjen e duhur teknike dhe financiare për përfshirjen e personave të riatdhesuar në mekanizmat e mbrojtjes sociale dhe ekonomike brenda mandatit të tyre.

MPB do të konsultohet për statistikën e personave të riatdhesuar. Për më tepër, ajo do të ofrojë mbështetjen e saj institucionale në komunat e synuara. Koordinatorët rajonalë të MPB-së do të marrin pjesë në takime të ndryshme me akterët lokalë dhe do të ofrojnë mbështetjen e tyre për adresimin e sfidave të hasura.

Ministria e Punëve të Jashtme (MPJ):

Sa i përket ripranimit dhe riintegrit, Departamenti për Diasporë i MPJ-së shërben si ndërlidhës për komunikim dhe koordinim ndërmjet pjesëtarëve të diasporës dhe institucioneve të Kosovës. Misioni i MPJ-së është të formulojë dhe të zbatojë politikën e jashtme të Kosovës, të mbrojtë interesat e Kosovës përballë vendeve të tjera dhe organizatave ndërkombëtare. Misioni i saj është gjithashtu të përfaqësojë Kosovën jashtë vendit, të ruajë dhe mbrojtë imunitetet dhe privilegjet e misioneve diplomatike, personave të cilëve u takojnë duke respektuar ligjet dhe konventat ndërkombëtare, të zhvillojë dhe të koordinojë politikat kundrejt vendeve të tjera. MPJ promovon dhe mbron politikën kombëtare kulturore dhe ekonomike të Kosovës.

Në nivel të përgjithshëm qeveritar, ka pasur diskutime dhe planifikim strategjik lidhur me rolin e komunitetit të diasporës në Kosovë. Programi i ri i qeverisë 2021-2025 planifikon të rrisë rolin e diasporës si promotore e zhvillimit të vendit duke përfshirë Investimet e Huaja Direkte (IHD) përtej remitencave. Vëmendje iu kushtua shfrytëzimit të ekspertizës së diasporës dhe rrjetëzimit të profesionistëve nga fusha të ndryshme. Qeveria synon të rrisë koordinimin, bashkëpunimin ndërinstitucional dhe përfshirjen e diasporës në jetën sociale, ekonomike dhe politike. Për më tepër, është planifikuar përfshirja e diasporës jo vetëm në hartimin por edhe në zbatimin e projekteve zhvillimore në Kosovë. Këto kushte i lidhin akterët e sektorit privat dhe publik me qëllimin e zhvillimit të vendit në formën e Partneriteteve Publiko-Private (PPP). Kësisoj, ndërhyrja e propozuar është në përputhje me strategjitë kombëtare për angazhimin e diasporës dhe zhvillimin ekonomik të Kosovës. Duke marrë parasysh atë që u tha më sipër, CACH, në bashkëpunim të ngushtë me GERMIN dhe akterët e tjerë në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar, synon të forcojë dialogun e dyanshëm ndërmjet komunitetit të diasporës dhe Kosovës dhe të rrisë IHD-të përtej remitencave (shih Rezultatit Përfundimtar 3 më poshtë).

MPJ do të mbështesë CACH dhe organizatën e saj partnere GERMIN në vendosjen e kontakteve me diasporën e Kosovës në vendet e synuara. Për më tepër, ajo do të ofrojë mbështetjen dhe ekspertizën e saj institucionale për të përmirësuar aplikacionin *Helpdesk* për diasporën.

Ministria e Punës dhe Mirëqenies Sociale (MPMS):

MPMS ka për mandat zhvillimin e politikave për punën dhe mirëqenien sociale si dhe hartimin dhe zbatimin e legjislacionit në këto fusha dhe të mbështesë dhe promovojë raportet dhe marrëdhëniet jodiskriminuese të punës dhe punësimit, duke marrë për bazë standardet e aplikueshme ndërkombëtare të punës. MPMS ka përgjegjësinë të monitorojë punësimin dhe mirëqenien sociale dhe të propozojë masa aktive dhe të përshtatshme për rritjen e punësimit dhe uljen e papunësisë dhe masat adekuate pasive për plotësimin e nevojave për asistencë sociale për qytetarët në nevojë.

përfituesit. Për më tepër, ata do të jenë pjesë e grupeve punuese rajonale dhe do të koordinojnë aktivitetet me akterët tjerë në nivel komunal.

Organizatat ndërkombëtare dhe kombëtare:

- OSHC-të kombëtare që mirren me procesin e (ri)integrit
- Agjencia gjermane për bashkëpunim ndërkombëtar (GIZ)
- Qendra Kosovare për Rehabilitimin e të Mbijetuarve të Torturës (QKRMT)
- OJQ-të
- Bizneset vendore
- Zyrat Komunale për Arsim dhe Shëndetësi
- Organizata e Punëdhënësve
- OJQ SOLWODI nga Gjermania
- Organizata Ndërkombëtare për Migracionin (IOM)/Qendra Ndërkombëtare për Zhvillimin e Politikave të Migracionit (ICMPD)/Programi për Zhvillim i Kombeve të Bashkuara (UNDP)
- KIESA – Agjencia për Investime dhe Përkrahjen e Ndërmarrjeve në Kosovë
- Komunitet e Kosovës
- Rrjeti i Bizneseve të Diasporës në Zvicër, Austri dhe Gjermani

Nëpërmjet rrjetit dhe partneriteteve të tij, CACH synon të arrijë plotësisht qëllimet e këtij projekti duke u angazhuar dhe punuar ngushtë me akterët kryesorë dhe në të paktën 10 komuna në Kosovë.

1.3. Identifikimi i nevojave, boshllëqeve dhe mundësive

Ky projekt i ri bënë përpjekje të adresojë sfidat e përkeqësuar të PR-ve nga pandemia COVID-19. Projekti MARDI synon të përmirësojë koordinimin ndërmjet palëve të interesit të shumtë për të adresuar nevojat themelore dhe afatgjata të personave që kthehen dhe riatdheshohen. Në të njëjtën kohë dhe nën lентen e diasporës, projekti synon të shfrytëzojë potencialin e pashfrytëzuar të diasporës për ta shfrytëzuar migrimin kthyes si diçka pozitive, që mund të kombinohet me investime dhe zhvillim ekonomik në komunitete gjithnjë e më tërheqëse në Kosovë. Vlerësimet dhe rekomandimet e disponueshme në projektet për PR-të në Kosovë përforcojnë këtë projekt propozim, duke vënë në dukje aktivitetet përkatëse që do të ndërmerren:

Qasja në informacion: Të riatdhësuarve, të kthyerve dhe diasporës duhet t'u jepet informacioni i duhur dhe më i orientuar në lidhje me procesin e tyre të (ri)integrit dhe shërbimet e zbatueshme për të mbështetur (ri)integritin dhe interesin e tyre në vend. Kjo duhet të bëhet në kohën e duhur dhe në mënyrë të qasshme. Qasja në informacion është veçanërisht e rëndësishme pasi të riatdhësuarit, të kthyerit, por edhe diaspora, veçanërisht ata që janë të cenueshëm, kanë nevojë për ndihmë në navigimin e një sërë shërbimesh dhe programesh (p.sh. biznes, këshillim, shërbime sociale etj.).

Aftësimi: Aftësimi profesional duke përfshirë aftësimin gjuhësor vazhdon të mbetet një faktor kyç që ndikon në aftësinë e të riatdhësuarëve dhe të kthyerve për tu bërë pjesë e fuqisë punëtore dhe për tu integruar.

Mundësia ekonomike: Programet e granteve kanë dëshmuar efektivitet në mbështetjen e vetëpunësimit tek përfituesit e programit. Këto lloje të programeve, të shoqëruara me trajnime përkatëse, paraqesin mundësi të ardhshme për iniciativa të angazhimit të diasporës.

Këshillimi:

Qeveria ka miratuar Strategjinë për Riintegrimin e Personave të Riatdhesuar dhe ka themeluar Departamentin për Riintegrimin e Personave të Riatdhesuar dhe Integrimin e të Huajve (DRPRIH) në kuadër të MPB-së si institucioni kryesor qendror bartës për zhvillimin e politikave dhe programeve në lidhje me riintegrimin e PR-ve. Në nivel lokal, ZKKK-të mbikëqyrin procesin e riintegrimit dhe Strategjia e Riintegrimit 2018-2022 nënvizon rolin e tyre në informimin, këshillimin, monitorimin dhe koordinimin e të gjitha përpjekjeve për (ri)integrimin e personave të riatdhesuar dhe të kthyerve. Lidhja ndërmjet qeverisjes qendrore dhe lokale – pasi që lidhet me veprimin e drejtpërdrejtë në mbështetje të PR-ve në komunat e projektit – mbështet strategjinë kombëtare për migrimin pas vitit 2022. Strategjia përfshin forcimin e mekanizmave koordinues ndërmjet MPB-së, MPMS-së, MPJ-së dhe komunave përmes zhvillimit të lokalizuar dhe prezantimit të mekanizmave për të mbështetur riintegrimin e qëndrueshëm dhe gjithëpërfshirës të PR-ve.

Gjithashtu, është shqyrtuar edhe Strategjia e Ministrisë së Zhvillimit Rajonal që synon zhvillimin ekonomik lokal dhe rajonal të komunave. Strategjitë integruese të komunave partnere të mundshme jashtë vendit kanë inspiruar edhe modellet integruese, veçanërisht ideja për të pasur një zhvillim më të balancuar ndërmjet komunave të ndryshme.

Kosova është zotuar gjithashtu për zbatimin e Marrëveshjes së Stabilizim Asociimit (MSA) me BE-në dhe kërkesat për Udhërrëfyesin për Liberalizimin e Vizave. Ky është një prioritet i rëndësishëm strategjik sepse politikat e integritit dhe riintegritit janë bërë një tipar integral i marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe BE-së, ndërsa liberalizimi i vizave mbetet pezull për arsye politike.

Projekti i propozuar është gjithashtu në përputhje me Objektivin 10 të Zhvillimit të Qëndrueshëm (Reduktimi i Pabarazive), i cili pranon ndikimin e migrimit në zhvillimin e qëndrueshëm. Siç përcaktohet, migrimi është një çështje ndërsektoriale në Agjendën 2030, e rëndësishme për të gjitha Objektivat e tjera të Zhvillimit të Qëndrueshëm (OZHQ-ve). OZHQ 10 thekson rëndësinë e lehtësimit të migrimit dhe lëvizshmërisë së rregullt, të sigurt dhe të përgjegjshme të njerëzve, duke përfshirë zbatimin e politikave të planifikuara dhe të menaxhuara mirë të migracionit për të reduktuar pabarazinë përbrenda dhe midis vendeve. Kjo gjithashtu përputhet me Kompaktin Global të Kombeve të Bashkuara për Migrim të sigurt, të organizuar dhe të rregullt, i cili është në fuqi që nga viti 2016.

Politikat dhe programet e Kosovës për riintegrim janë përshtatur – deri në një farë mase – për të përmbushur nevojat e PR-ve. Vendi krenohet me një kornizë ligjore dhe strategjike gjithëpërfshirës, e cila është në përputhje të plotë me standardet ndërkombëtare. Megjithatë, riintegrimi dhe integrimi mbeten jo efektiv në disa fusha dhe miratimi i kornizave kombëtare duhet të dëshmohet më i fuqishëm në funksionalizimin e tyre, veçanërisht në nivel komunal. Ekziston ende nevoja për të forcuar kapacitetet institucionale për zbatimin e tyre duke përfshirë bashkëpunimin ndër-institucional, monitorimin dhe raportimin si dhe përmirësimin e kapaciteteve të stafit të përfshirë në procesin e (ri)integritit në nivel lokal. Ende ekziston nevoja për disponueshmërinë e të dhënave të krahasueshme ndërkombëtare për migrimin dhe të riatdhesuarit, koordinimin e politikave të riintegritit, komunikimin dhe bashkëpunimin efektiv midis autoriteteve kombëtare dhe lokale, si dhe me organizatat ndërkombëtare. Migrimi gjithashtu ka rezultuar në humbjen e profesionistëve me aftësi të larta. Prandaj, bashkëpunimi ndërmjet ministrive të Kosovës duhet të përmirësohet në mënyrë që të zbatohen masat e planifikuara në kuadër të Strategjisë Kombëtare të Migracionit 2021-2025, si krijimi i një platforme të përbashkët për shkëmbimin e të dhënave në lidhje me flukset e përziera të migrimit; lidhja e migracionit me zhvillimin, eksplorimi i potencialit të angazhimit të diasporës përmes promovimit të investimeve, zhvillimit të kapitalit njerëzor.

Fillimisht sugjerohet të zgjidhen komunat me numrin më të madh të personave të riatdhesuar në 5 vitet e fundit, në përputhje me të dhënat e MPB-së. Projekti MARDI do të zbatohet në 5 nga 7 rajonet e Kosovës (shih grafikun/tabelën më poshtë). Marrëveshjet e partneritetit me këto komuna do të arrihen në bazë të parimit të financimit të përbashkët të aktiviteteve të projektit dhe gatishmërisë për të mbështetur aktivitetet në nivel komunal. Në të njëjtën kohë, këto janë komuna më shumë urbane dhe më të populluara, të cilat kanë gjithashtu një numër të madh të diasporës të lidhur jashtë vendit.

#	MUNICIPALITIES	No. of RPs 2016-2020	REGIONS
1.	Fushë Kosova	1849	PRISHTINA
2.	Lipjan	868	
3.	Podujeva	1266	
4.	Prishtina	1266	
5.	Gjiilan	1083	GJILAN
6.	Ferizaj	1849	MITROVICA
7.	Mitrovica	1045	
8.	Vushtrri	1123	
9.	Gjakova	1081	PEJA
10.	Prizren	835	PRIZREN

1.9. Logjika e intervenimit

Projekti i propozuar zbaton një qasje të integruar që bën lidhjen e boshllëqeve ndërmjet (1) kërkesave afatshkurtra për riintegrim të bëra përmes angazhimit të akterëve qeveritarë dhe (2) kërkesave afatmesme dhe afatgjata socio-ekonomike për riintegrimin e të riatdhesuarve dhe integrimin e të kthyerve përmes shërbimeve proaktive dhe të synuara. Projekti fokusohet në ngritjen e kapaciteteve të akterëve në tre nivele:

- i) akterët komunalë që bëjnë përpjekje të promovojnë qeverisje më të mirë lokale në aspektin e (ri)integritit,
- ii) të riatdhesuarit dhe kthyerit individualë, azilkërkuesit dhe familjet e tyre, dhe
- iii) akterët ndër-organizativ kombëtarë që bëjnë përpjekje të zhvillojnë ndikim më të madh social përmes mbështetjes për të riatdhesuarit dhe të kthyerit.

Si qëllim më i gjerë në nivel sistemi, ky projekt ka potencialin për të krijuar sinergji dhe koherencë ndërmjet të gjitha palëve të interesit të përfshira për të siguruar që (ri)integrimi i të riatdhesuarëve dhe të kthyerve të jetë më i efektshëm në zhvillimin e politikave dhe projekteve.

Kjo mbështetet nga dialogu mes diasporës kosovare dhe institucioneve të Kosovës që duhet të fuqizohet dhe njohuritë dhe kapitali financiar i diasporës të përdoret për zhvillimin ekonomik të komunave kosovare.

Objektivi i përgjithshëm

Komunat e Kosovës perceptohen si vende të zhvillimit pozitiv socio-ekonomik, duke shfrytëzuar potencialin dhe përvojën e fortë të të riatdhesuarëve, të kthyerve, pakicave etnike dhe diasporës.

- 2.1.1 Sigurimi i pakove informative për të drejtat themelore dhe qasjen në burime për PR-të dhe azilkërkuesit përmes punëtorëve që merren me rastet dhe punonjësve të qeverisë (ZKKK, OE dhe QPS)
- 2.1.2 Zhvillimi dhe prezantimi i një procesi të vlerësimit të thelluar psiko-social individual (d.m.th., mekanizmi i standardizuar i pyetësorit/anketës), bazuar në përvojat dhe materialet e mëparshme të projektit, për të mbështetur një qasje të integruar ndaj profilizimit dhe këshillimit të PR-ve
- 2.1.3 Trajnimi i 2 psikologëve dhe 2 punëtorëve socialë për çdo komunë për ofrimin e mbështetjes specifike për PR-të (në total 10 komuna)
- 2.1.4 Trajnimi i punonjësve të ZKKK-së, QPS-së, ZP dhe MPB-së dhe DRPRIH-së për të rritur kompetencat e stafit në mbështetjen themelore psiko-sociale, komunikimin ndërkulturor, integrimin gjinor, zgjidhjen e konflikteve, kujdesin ndaj klientit bazuar në manualin e zhvilluar nga MPB dhe SUREP në vitin 2020
- 2.1.5 Ofrimi i këshillimit cilësor psiko-social për të paktën 200 të riatëdhesuar, të kthyer ose azilkërkues të pranuar (nga të trajnuarit e aktivitetit 2.1.3)

Produkti 2.2

Mbështetja e PR-ve individuale për të qenë më të aftë dhe më të fuqizuar ekonomikisht përmes këshillimit për karrierë, trajnimit në punë dhe rritjes së të ardhurave

- 2.2.1 Profilizimi/këshillimi dhe referimi i PR-ve për t'u regjistruar pranë ZP-ve lokale, QAP-ve për të marrë shërbime për riintegrim ekonomik në çdo komunë të synuar
- 2.2.2 Ofrimi i trajnimit në vendin e punës për emigrantët për të lehtësuar angazhimin e tyre në aktivitete që gjenerojnë të ardhura me synimin e punësimit afatgjatë
- 2.2.3 Këshillimi i PR-ve për të fituar qasje në programet e trajnimit për aftësitë jetësore, edukimin financiar, këshillimin për borxhet, aftësitë në ndërmarrësi dhe për aftësimin profesional
- 2.2.4 Sistemimet në vend të punës dhe praktikatat për PR-të me bizneset lokale për të marrë punësim afatgjatë
- 2.2.5 Sigurimi i mbështetjes shtesë (p.sh., kujdesi për fëmijët për nënat vetushqyese) për PR-të femra të cenueshme gjatë trajnimit në vendin e punës ose praktikave.⁵

Produkti 3.1

Promovimi i bizneseve kosovare jashtë vendit, me fokus të veçantë në komunitetin e diasporës

- 3.1.1 Informimi dhe njohja e komunitetit të biznesit të diasporës, kryesisht në Zvicër, Austri dhe Gjermani, me produktet dhe shërbimet e bizneseve kosovare përmes një fushate të marrëdhënies me publikun.
- 3.1.2 Lehtësimi i shkëmbimit dhe forcimi i bashkëpunimit ndërmjet sipërmarrësve kosovarë dhe sipërmarrësve të tjerë përmes takimeve biznes me biznes, platformave të rrjetëzimit dhe zgjerimit të helpdeskut ekzistues (online).⁶

Produkti 3.2

Gjenerimi i investimeve të diasporës përmes projekteve investuese tërheqëse dhe konkurruese

- 3.2.1 Kontribuimi në një bazë të integruar të dhënash me informacion mbi potencialin ekonomik të diasporës kosovare, duke përfshirë njohuritë praktike dhe ekspertizën e kualifikuar
- 3.2.2 Lehtësimi i procesit të përputhshmërisë së nevojave të vendit me burimet profesionale dhe teknike në dispozicion të komunitetit të diasporës

⁵ Ky aktivitet bashkëfinancohet nga OIQ-ja gjermane SOLWODI (Solidariteti me Gratë në Ankth), e cila rekomandon mbështetje për gratë e cenueshme që kthehen nga Gjermania.: www.solwodi.de

⁶ www.kosovodiaspora.org është shembull i suksesshëm mbi të cilin projekti mund të bazohet dhe të mbështetet për t'u zgjeruar më tej.

projekteve për të tërhequr investime të huaja, veçanërisht në fusha novatore si TIK dhe turizëm. Prania digjitale dhe aftësitë e komunikimit të përfituesve të synuar do të rriten, duke ofruar hapësirë në platformat aktuale dhe në ato të reja për t'u lidhur dhe komunikuar me partnerë dhe investitorë të mundshëm.

Përmes më shumë se 20 viteve të zbatimit të projektit në Kosovë, CACH ka krijuar reputacion si një partner kompetent dhe i besueshëm për komunat lokale, ZKKK-të dhe akterët e tjerë, gjë që është thelbësore për zbatimin e këtij projekti ambicioz. Ky projekt është zhvilluar në bazë të vlerësimit të projektit të mëparshëm SUREP dhe shumica e rekomandimeve përfshihen për t'u trajtuar në kuadër të këtij projekti. Gjithashtu, ekspertë të jashtëm të punësuar nga Caritasi Zviceran janë takuar me akterë të ndryshëm dhe me nivelet komunale dhe kombëtare, dhe gjetjet e këtij vlerësimi janë marrë parasysh për hartimin e kësaj ndërhyrjeje.

Parakushti më i rëndësishëm për suksesin e projektit është gatishmëria dhe interesimi i shprehur qartë tashmë i përfaqësuesve të ministrive të linjës si MPB-ja, Ministria e Pushtetit Lokal dhe komuna të ndryshme dhe përfaqësues të institucioneve shtetërore. Projekti bashkëfinancohet nga Ministria e Zhvillimit Rajonal, ndërsa koncepti dhe buxheti janë miratuar edhe nga MPJ-ja.

4. Qëndrueshmëria

Ky projekt është hartuar në mënyrë gjithëpërfshirëse për të gjeneruar një ndikim pozitiv tek përfituesit e migrimit dhe (ri)integrimin, tek komunitetet e tyre dhe sistemin kombëtar dhe lokal për (ri)integrim. Qasja e bazuar në partneritet do të ndihmojë në ristrukturimin e zhvillimit të kapaciteteve dhe asistencës teknike në operacionet e akterëve të përfshirë. Përvoja e një projekti pararendës në migrim (SUREP) duke përfshirë vlerësimin e tij dhe një bazë të fortë shtesë për një përpjekje të qëndrueshme.

Projekti do të zbatohet vendimmarrjen me pjesëmarrje (përfshirë në përcaktimin e prioriteteve të riintegrimit, në identifikimin, mobilizimin dhe qasjen në financim për zhvillim dhe në zbatimin, monitorimin dhe vlerësimin e nën-projekteve) nëpërmjet partneriteteve ndërmjet akterëve shtetërorë dhe jo shtetërorë. Proceset ekzistuese të përfshirjes së shoqërisë civile në nivel lokal dhe kombëtar do të shfrytëzohen dhe aty ku është e nevojshme do të zbatohen edhe në një mënyrë të përshtatur. Projekti do t'i përgjigjet nevojave dhe prioriteteve të identifikuar nga institucionet kosovare, në nivel individual dhe institucional.

Lidhur me rezultatet specifike të përshkruara, qëndrueshmëria do të trajtohet si më poshtë:

- Përpjekjet e planifikimit dhe koordinimit mbështeten në nivel lokal në të ardhmen nga të menduarit afatgjatë dhe një bazë burimesh njerëzore me perspektivë (veçanërisht për akterët publikë);
- Projekti i zbaton aktivitetet e tij në koordinim të ngushtë dhe pjesërisht nëpërmjet partnerëve kombëtarë në përputhje me strategjitë kombëtare;
- PR-ve do t'u jepen shkathësitë dhe kompetencat thelbësore që janë të transferueshme dhe të nevojshme në Kosovë;
- Projekti është i koordinuar mirë me partnerët ndërkombëtarë si IOM, GIZ dhe projekti i tij DIMAK, UNDP dhe ICMPD (me projektin MIMAK) për të arritur së bashku një ndikim dhe qëndrueshmëri më të madhe. CACH pati takime dhe shkëmbeu me të gjithë të përmendurit më sipër dhe hartoi këtë projekt në harmoni me të tjerët duke synuar ndikimin më të madh të të gjitha ndërhyrjeve së bashku.

Qëndrueshmëria e punës së diasporës bazohet edhe në programet e mëparshme të GERMIN. CACH ka qenë në gjendje të vlerësojë se rrjeti ekzistues i diasporës është i qëndrueshëm dhe i

6. Rreziqet dhe masat

Përshkrimi i rrezikut	Kush, si ndikohet	Ndikimi	Probabiliteti	Kundërmasat
COVID-19	Zbatimi i aktiviteteve specifike mund të ndikohet	Aktivitete të tilla mund të mos organizohen në terren, kështu që objektivat mund të ndikohen.	Mesatar / I ulët	Ashtu si në projekte të tjera, kaloni në formatet online për aktivitete të tilla. Inkurajoni të gjithë të vaksinohen.
Rezistenca e popullatës lokale në nivel lokal. Një përkeqësim i mëtejshëm i situatës ekonomike mund të çojë në sfida shtesë, siç është rritja e numrit të njerëzve që largohen përsëri nga Kosova (dhe potencialisht të kthehen më pas).	Popullsia e rregullt, PR-të, azilkërkuarit	Trajtimi i pabarabartë	I lartë	Përzgjedhja e kujdesshme e përfituesve dhe bashkëpunimi dhe komunikimi i ngushtë me autoritetet lokale si dhe informacioni transparent është thelbësor në këtë drejtim. Përpjekje integruese gjithëpërfshirëse duke përfshirë zhvillimin ekonomik. Projekti duhet të promovohet brenda komunave të synuara si një iniciativë që do të mbështesë zhvillimin më të gjerë ekonomik të këtyre komunave. Ky komunikim duhet të përcjellë përfitimet ekonomike të synuara për komunat e synuara në tërësi.
Politika e paqëndrueshme e migracionit përmes politikave afatshkurtra ose të pafavorshme në terren.	Diaspora, të kthyerit, popullsia	I lartë	I ulët	MPB dhe MPJ, në bashkëpunim me ministrinë tjera, kanë finalizuar Strategjinë për Migrim 2021-2025, e cila i është dërguar për miratim Zyrës së Kryeministrit. Kjo iniciativë pozitive e të gjithë qeverisë synon të bashkojë qasje të ndryshme strategjike në një Strategji të vetme për Migrim për t'i përmirësuar përpjekjet e qeverisë për efikasitet dhe efektivitet të përmirësuar.
Komunat e identifikuar nuk janë të gatshme të marrin pjesë plotësisht në projekt.	Aktivitetet që parashikojnë komunat si palë kryesore të interesit do të ndikohen	Qëllimet e projektit mund të mos arrihen plotësisht.	I ulët	Identifikoni komunat e tjera që mund të synohen potencialisht.
Platforma online dhe Helpdesk nuk gjenerojnë norma të mjaftueshme angazhimi dhe nuk përdoren gjerësisht.	Aktivitetet që lidhen me përdorimin e platformave mund të mos zbatohen me sukses.	Objektivat specifike të projektit mund të mos arrihen	I ulët	Kryeni fushata në shkallë të gjerë të mediave sociale dhe përdorni mjete të tjera për promovimin e platformës.
Diaspora nuk është e gatshme të angazhohet në një nivel më të lartë dhe qëndron në dhënie të kontributeve individuale.	Aktiviteti lidhur me investimet e diasporës nuk mund të realizohet.	Objektivat specifike të projektit mund të mos arrihen	I ulët	Organizoni takime me përfaqësues të diasporës jashtë vendit dhe paraqitni përfitimet e investimeve të tyre në Kosovë.

8.2. Gjinia

Bazuar në përvojën dhe njohuritë nga studimet e kryera⁹, projekti do të përfshijë migrimin si një temë me mundësi dhe rreziqe për gratë. Për komponentët e trajnimit dhe biznesit, gjinia do të konsiderohet si një kriter i rëndësishëm. Në të njëjtën kohë, tema e mbrojtjes sociale, dhunës seksuale dhe dhunës me bazë gjinore do të merret në parasysh veçanërisht për grupet e synuara të cenueshme (të kthyerit, veçanërisht në bashkëpunim me përfituesit e dërguar nëpërmjet OJQ-së gjermane SOLWODI, dhe azilkërkuesit).

Sa i përket diasporës, projekti do të fokusohet në sigurimin e përfaqësimit të barabartë të burrave dhe grave në të gjitha aktivitetet e parapara. Ai njeh diskriminimet e shumta që vuajnë gratë për shkak të identitetit të tyre, në kuptimin që gratë me aftësi të kufizuara ose nga komunitetet joshumicë dhe me prejardhje të ulët ekonomike përballen me më shumë barriera se të tjerat. Duke qenë kështu, fokusi primar mbetet ofrimi i mjeteve dhe platformave të nevojshme për qasje të barabartë, d.m.th., sipas platformës online “Bizneset e Hapura” (ang. “Open Businesses”), vetëm rreth 11% e të gjitha bizneseve aktive të regjistruara në Kosovë janë në pronësi të grave. Këto biznese janë të orientuara kryesisht drejt shërbimeve dhe tregtisë, me vetëm rreth 15% të përfshira në prodhim. Nga numri i përgjithshëm i bizneseve në pronësi të grave, 10% kanë arritur të dalin në tregun e huaj dhe kanë deklaruar se 30% e shitjeve të tyre janë eksporte, sipas një raporti të RIINVEST (2017). Prandaj, GERMIN do të synojë të përfshijë gra përfaqësuese të komunitetit të biznesit në aktivitetet e projektit. Përtej përfaqësimit sasior, GERMIN do të punojë për të siguruar një mjedis të sigurt dhe mikpritës për të gjithë.

Për sa i përket nivelit të politikave, GERMIN dhe CACH zotërojnë dhe zbatojnë politika të brendshme gjinore kundër PSEA sipas rregulloreve të OKB-së dhe kanë sistem raportimi. Në nivel organizativ, CACH dhe GERMIN mund të fusin parime të tilla në punën në nivel praktik.

8.3. Mbështetja e partnerëve

CACH punon me organizatat partnere kombëtare dhe lokale dhe e sheh këtë bashkëpunim me partnerët lokalë si vendimtar sepse krijon pronësinë e ndërhyrjeve që kanë efekte afatgjata pas tërheqjes së mbështetjes ndërkombëtare. Caritas-i Zvicëran e konsideron bashkëpunimin me autoritetet komunale dhe ato kombëtare si një bazë të rëndësishme për transferimin e ndërsjellë të njohurive. CACH përdor një mjet gjithëpërfshirës të vlerësimit të rrezikut të partnerit për të analizuar pikat e forta dhe të dobëta të partnerëve zbatues, si dhe të partnerëve të tjerë joqeveritarë, dhe për t'i identifikuar fushat e mundshme të ndërhyrjes. CACH dhe partnerët e tij hartojnë një plan veprimi që synon përmirësimin e kapaciteteve të të dy partnerëve si pjesë e çdo kontrate. CACH është i përkushtuar në ngritjen e kapaciteteve, si në drejtim të rritjes së efektivitetit (mbështetje në menaxhimin e projekteve, administrim, qeverisje institucionale, kontabilitet dhe raportim) ashtu edhe në drejtim të sigurimit të cilësisë dhe mbështetjes së shoqërive civile. Këtu, organizatat partnere mbështeten në përmbushjen e rolit të tyre si akterë të shoqërisë civile.

8.4. Pjesëmarrja

Puna e CACH përqendrohet në plotësimin e nevojave themelore të njerëzve, rritjen e reziliencës dhe promovimin e mundësive të barabarta edhe për grupet minoritare, personat e marginalizuar dhe personat me aftësi të kufizuara. CACH inkurajon përfshirjen e komuniteteve të marginalizuara në zonat urbane dhe rurale veçanërisht nën rezultatin e parë përfundimtar (planifikimi komunal i

⁹ Importance of Gender-responsive Migration Governance (Rëndësia e qeverisjes së migracionit të përgjegjshme ndaj gjinisë): https://www.uni-goettingen.de/de/document/download/a7cd865c9f7bf219322046a17577d4e6.pdf/3D_von_Hase.pdf

NDIKIMI I RINISË NË MJEDIS (YENI)

Fidanët e rinj të certifikuar të mbjellë në Luginën e Zhupës (Foto: CaritasiZvicerian)

Vendi	Kosova
Grupi i synuar:	60 shkolla të mesme me nxënësit, mësuesit dhe drejtorët e tyre; Këshillat Studentorë, Eko-Klubet dhe grupet rinore lokale; 10 komuna lokale dhe ministrinë përkatëse
Numri i projektit:	P220002
Vëllimi financiar:	Shih buxhetin e bashkangjitur
Kohëzgjatja e projektit:	01.01.2022 – 31.12.2024 (36 muaj)
Qëllimi i projektit:	Përmirësimi i veprimtimit klimatik dhe mbrojtjes së mjedisit në komunat e Kosovës përmes angazhimit aktiv të të rinjve
Koordinimi i projektit:	Kreshnik Basha, Menaxher Programi, bkreshnik@caritas.ch
Përgjegjësia e përgjithshme:	SandraEge, Drejtore e Programit, sege@caritas.ch Telefoni +41 41 419 22 13

Tabela e Përmbajtjes

1. Arsyet për ndërhyrje	4
1.1. Përshkrimi i situatës së përgjithshme.....	4
1.2. Kuadri Ligjor.....	5
1.3. Identifikimi i mangësive dhe mundësive	6
1.4. Analiza e palëve të interesuara	8
2. Strategjitë Gjithëpërfshirëse të CACH dhe përvojat përkatëse	12
3. Përshkrimi i projektit	13
3.1. Logjika e Ndërhyrjes	13
3.2. Grupet e synuara dhe Përfituesit.....	15
4. Qëndrueshmëria	16
4.1. Efektiviteti përtej përfundimit të projektit	16
4.2. Heqja dorë	16
5. Modaliteti i Zbatimit	17
6. Rreziqet dhe masat	18
7. Monitorimi, Vlerësimi dhe Raportimi	19
8. Çështjet ndërsektoriale	20
8.1. Ndjeshmëria ndaj konfliktit	20
8.2. Gjinia.....	20
8.3. Mbështetja e partnerit	20
8.4. Pjesëmarrja	21
9. Financa	21

Shkurtesat

AKK	Asociacioni i Komunave të Kosovës
CACH	Caritas-i Zviceran
NK	Ndryshimet Klimatike
OSHC	Organizata e Shoqërisë Civile
EZHQ	Edukimi për Zhvillim të Qëndrueshëm
QZHAM	Qasja e Zhvillimit të Aftësive Mjedisore
BE	Bashkimi Evropian
GS	Gazra serë
GIZ	Agjencia Gjermane për Bashkëpunim Ndërkombëtar
AMMK	Agjencia për Mbrojtjen e Mjedisit të Kosovës
SKM	Strategjia e Kosovës për Mjedisin
KfW	Kreditanstalt für Wiederaufbau
LEAP	Plani Lokal i Veprimit Mjedisor
MKRS	Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sportit
DKA	Drejtoria Komunale e Arsimit
MASHTI	Ministria e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit
MMPHI	Ministria e Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës
MZHR	Ministria e Zhvillimit Rajonal
PKVM	Plani Kombëtar i Veprimit Mjedisor
OJQ	Organizata Joqeveritare
OZHQ	Objektivi i Zhvillimit të Qëndrueshëm
OKB	Organizata e Kombeve të Bashkuara

1. Arsyet për ndërhyrje

1.1. Përshkrimi i situatës së përgjithshme

Ballkani Perëndimor, përfshirë Kosovën, është një nga rajonet në Evropë që është më i prekuri nga ndikimi i ndryshimeve klimatike. Ky trend parashikohet të vazhdojë, me vlerësime të rritjes së temperaturës prej 1,7 - 4,0°C dhe madje tejkalimit të 5,0°C deri në fund të shekullit¹, në varësi të përpjekjeve globale për reduktimin e emetimeve të gazeve serrë. Kosova është gjithashtu e prirur ndaj një shumëllojshmërie të gjerë të rreziqeve natyrore – duke përfshirë përmbytjet, rrëshqitjet e dheut, thatësitat, tërmetet dhe zjarret – që mund të paraqesin dëme serioze për ekonominë, ekuilibrin fiskal dhe mirëqenien e popullatave të cenueshme. Shumë nga këto rreziqe të lidhura me klimën pritet të zmadhohen paralelisht me ndryshimet klimatike në të ardhmen. Këto rreziqe klimatike dhe ato nga fatkeqësitë mund të ndikojnë rëndë në sektorët prodhues të ekonomisë si bujqësia, infrastruktura, energjia, burimet ujore dhe komunitetet dhe amvisëritë. Sektori i bujqësisë së Kosovës përbën 11 për qind të Prodhimit të Brendshëm Bruto, por ai ka shfaqur rritje të ulët dhe është ndikuar nga kushtet e motit dhe ndryshimet klimatike².

Përveç problemeve mjedisore të lidhura me ndryshimet klimatike, Kosova po përballlet edhe me pasoja të ndryshme negative për mundësitë e jetesës, reduktimin e varfërisë dhe shëndetin publik të lidhura me ndotjen e mjedisit dhe degradimin e burimeve natyrore. Problemet kryesore mjedisore në Kosovë përfshijnë ndotjen e ajrit, mungesën e ujit dhe ndotjen, degradimin e tokës dhe humbjen e shërbimeve të ekosistemit. Mangësitë në shërbime dhe sjelljet problematike përfshijnë menaxhimin e mbeturinave (deponi të paligjshme dhe mungesë riciklim funksional); praktikat bujqësore që rezultuan në shpyllëzim³ dhe shkatërrim të tokës;⁴ menaxhim i paqëndrueshëm i burimeve ujore nëpërmjet praktikave joadekuate bujqësore; përdorimi i teknologjisë së vjetëruar në sektorët e industrisë dhe shërbimeve që ndotin mjedisin dhe përdorin energjinë në mënyrë joeficiente; përdorimi i ulët i energjisë së ripërtitshme. Kosova varet pothuajse ekskluzivisht nga dy termocentrale të vjetruara të linjtit (thëngjillit) për energji elektrike.

Kosova, si një nga gjashtë vendet e Ballkanit Perëndimor që një ditë do të mund të anëtarësohet në Bashkimin Evropian (BE), duhet të harmonizojë dhe zbatojë legjislacionin e saj me "acquis" të BE-së ose legjislacionin e akumuluar, aktet ligjore dhe vendimet gjyqësore që përbëjnë tërësinë e së drejtës së BE-së. Miratimi, zbatimi dhe vënia në praktikë e acquis-it të BE-së për mjedisin është një nga këto detyrime. **Reduktimi i emetimeve të ndotësve të ajrit dhe gazeve serrë (GS) përbën një prioritet.** Megjithatë, **Marrëveshja e Parisit**, e cila i obligon nënshkruesit e saj të ndërmarrin veprime për të siguruar që rritja mesatare globale e temperaturës të mbahet nën 2°C dhe të vazhdojnë përpjekjet drejt kufizimit të ngrohjes globale në 1.5°C, nuk është nënshkruar ende nga Kosova.

Agjenda 2030 për Zhvillim të Qëndrueshëm, e cila u miratua në vitin 2015 nga të gjitha shtetet anëtare të Organizatës së Kombeve të Bashkuara (OKB), përbën kornizën e re globale dhe universale referente për zhvillimin e qëndrueshëm. Kosova si shtet jo-anëtar i OKB-së megjithatë miratoi Agjendën 2030 dhe Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm (OZHQ-të) përmes kuvendit të saj në vitin 2018. Një nga 17 OZHQ-të fokusohet në veprimin klimatik. **Objektiva 13** u bënë thirrje shteteve të "**ndërmarrin veprime urgjente për të luftuar ndryshimet klimatike dhe ndikimet e tyre**" duke përfshirë masat e mbrojtjes klimatike në politikat e tyre kombëtare dhe duke ndihmuar njëri-tjetrin në reagimin ndaj sfidave në fjalë, si dhe duke forcuar kapacitetin e qëndrueshmërisë dhe të përshtatjes ndaj rreziqeve të lidhura me klimën dhe me fatkeqësitë natyrore. Për më tepër, një nga nën-objektivat e tij specifike, **(13.3)** u bën thirrje shteteve të "**përmirësojnë arsimin, rritjen e ndërgjegjësimit dhe kapacitetin njerëzor dhe institucional për zbatimin e ndryshimeve klimatike, përshtatjen, reduktimin e ndikimit dhe paralajmërimin e hershëm**".

¹Këshilli i Bashkëpunimit Rajonal (2018): Studim mbi ndryshimet klimatike në rajonin e Ballkanit Perëndimor: <https://www.rcc.int/pubs/62/study-on-climate-change-in-the-western-balkans-region>

²Banka Botërore: Portali i Njohurive për Klimën. Kosova. Hyrë: 5 tetor 2021: <https://climateknowledgeportal.worldbank.org/country/kosovo>

³12,200 ha sipërfaqe ose 2,5% e të gjithë pyjeve të Kosovës janë prekur nga zjarret; 8800 ha është vërtetuar se janë të dëmtuara nga faktori njerëzor.

⁴Të dhënat e fundit nën: <https://www.slkosova.org/mosemerrmalin-welcome>

Kosova ka popullsinë më të re në Evropë me 53% të moshës nën 25 vjeç, duke i bërë opinionet dhe prioritetet e të rinjve veçanërisht të rëndësishme për të ardhmen e vendit. Sipas një ankete të Organizatës Joqeveritare (OJQ) GAIA në vitin 2019, 48% e të rinjve e perceptojnë situatën lidhur me problemet mjedisore në Kosovë si “më alarmantën të mundshme”, pasuar nga 30% të tjerë që e konsiderojnë situatën “shumë të rëndë”. Nga një mori problemesh më të rëndësishme mjedisore, 66% përzgjedhën ndotjen e ajrit dhe 52% menaxhimin e mbeturinave. **Çuditërisht, ndryshimi klimatik është parë si një çështje e rëndësishme mjedisore vetëm nga 3.2% e të anketuarve**⁵, që shpërfaqë mungesë të diskursit publik dhe ndërgjegjësimit për këtë çështje. Po kështu, vetëm një përqindje e vogël e të rinjve është e angazhuar në mënyrë aktive në mbrojtjen dhe ruajtjen e mjedisit.

1.2. Korniza Ligjore

Kushtetuta e Kosovës e vitit 2008 e njeh “mbrojtjen e mjedisit si një nga vlerat kryesore” (neni 7) dhe “natyrën, biodiversitetin, mjedisin dhe trashëgiminë kombëtare si përgjegjësi të secilit” (neni 14). Qeveria e re e Kosovës, e cila erdhi në pushtet në mars të vitit 2021, ka filluar hartimin e një strategjie të ardhshme energjetike, e cila do të ketë një ndikim të madh në ekonominë e Kosovës. Një ligj për ndryshimet klimatike është hartuar në dhjetor të vitit 2020 në Kosovë, së bashku me inventarin kombëtar të GS-ve dhe **Strategjinë e Ndryshimeve Klimatike 2019-2028**. Nëse zbatohet plotësisht, kjo mund të sigurojë një bazë të mirëfilltë për trajtimin e ndryshimeve klimatike. Gjithashtu, Qeveria ka miratuar një plan veprimi për ndryshimet klimatike. Puna për Planin Kombëtar të Energjisë dhe Klimës është ende në faza relativisht të hershme. Aktualisht, dispozitat për klimën janë përfshirë vetëm në Ligjin për mbrojtjen e ajrit nga ndotja. Megjithatë, një Ligj për Ndryshimet Klimatike është planifikuar të miratohet në vitin 2021. Shumë do të varet nga përcaktimi i objektivave për reduktimin e emetimeve dhe skenarëve të politikave për të arritur këto objektiva si pjesë e Planit Kombëtar të Energjisë dhe Klimës.⁶

Strategjia e Kosovës për Mjedisin 2013-2022 (KES)⁷ përfshin një qëllim të zhvillimit të ndërgjegjësimit lidhur me ndryshimet klimatike. Strategjia rekomandon përfshirjen e programeve të edukimit mjedisor për të gjitha nivelet e arsimit duke përdorur platforma formale dhe joformale. **Plani Kombëtar i Veprimit Mjedisor (PKVM)** i përgatitur nga Ministria e Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës (MPHI) përpiket të drejtojë zbatimin e SMK-së. Për të miratuar PKVM-në në nivel komunash, drejtoritë përgjegjëse për mjedisin janë të thirrura të hartojnë dhe zbatojnë Planet Lokale të Veprimit Mjedisor (PLVM) në konsultim me drejtoritë e tjera komunale, publikun, OJQ-të dhe komunitetin e biznesit.

Strategjia për Zhvillim Ekonomik Lokal 2019-2023 e Ministrisë së Zhvillimit Rajonal (MZHR) është gjithashtu relevante për projektin e propozuar, i cili kryesisht është duke punuar në nivel komunal. Ky dokument përcakton planin për të arritur qeverisje efektive, arsim cilësor, mjedis të pastër, shëndet dhe mirëqenie sociale, mjedis të përshtatshëm biznesi dhe bujqësi për të përmirësuar cilësinë e jetës. Strategjia mbështet ngritjen e kapaciteteve qeveritare, duke përmirësuar zbatimin e ligjit, duke krijuar partneritete me bizneset për klimën, mundësi për aktivitete rinore dhe hapësirë për grupet e marginalizuara, shoqërinë civile dhe qytetarët, të cilat ndikojnë drejtpërdrejt në përmirësimin e qeverisjes lokale.

Plani Strategjik i Arsimit të Kosovës (2017-2021) thekson rëndësinë e zhvillimit të mjedisve miqësore, të sigurta dhe të shëndetshme për fëmijët, duke përfshirë zhvillimin dhe mirëmbajtjen e infrastrukturës shkollore në përputhje me standardet përkatëse.⁸

⁵GAIA Kosovë (2019): Perceptimet e të rinjve kosovarë mbi gjendjen mjedisore në Kosovë: <http://gaiakosovo.org/2019/05/13/rezultatet-interesante-te-anketes-per-cheshtjet-mjedisore-ne-kosove/>

⁶Heinrich BöllStiftung: EingrünesProgrammfürKosovo – waskanndieneueRegierungKurti / Osmani leisten. Publikuar 21.6.21, e qasur më 5 tetor 2021: <https://www.boell.de/de/2021/06/21/ein-gruenes-programm-fuer-kosovo-was-kann-die-neue-regierung-kurti-osmani-leisten>

⁷Miratuar nga qeveria, por jo nga kuvendi ende.

⁸<https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/02/20161006-kesp-2017-2021-1.pdf>

1.3. Identifikimi i mangësive dhe mundësive

Të rinjtë si agjentë për ndryshim

Lëvizja në vazhdim *Të Premtat për Ardhmërinë*, e cila ekziston edhe në Kosovë, ka dëshmuar me sukses se sa e fortë mund të jetë një lëvizje qytetare e të rinjve për një ndryshim pozitiv për ndryshimet klimatike. Në të njëjtën kohë, është e domosdoshme të punohet për pjesëmarrje më aktive të të rinjve në debate të ndryshme në Kosovë, aktivitete të përbashkëta me organizatat e shoqërisë civile dhe autoritetet për të integruar agjendat për mbrojtjen e mjedisit.

Mangësitë/Mundësitë:

- Me veprimet e tyre, të rinjtë mund t'i bëjnë shkollat, shtëpitë dhe komunitetet e tyre më miqësore me mjedisin dhe klimën duke përdorur praktika miqësore me mjedisin, duke ricikluar materiale të ndryshme si dhe duke ruajtur burimet si uji dhe energjia elektrike;
- Angazhimi i të rinjve në mbrojtjen e mjedisit jo vetëm që krijon një ndikim të drejtpërdrejtë në ndryshimin e sjelljeve dhe qëndrimeve të të rinjve, por gjithashtu krijon një efekt valëzues të ndikimit tek prindërit, tek të afërmit e tyre si dhe tek e gjithë familja;
- Fuqizimi i të rinjve në çështjet publike dhe në mbrojtjen mjedisore mund të ndihmojë në përmirësimin e sjelljeve tradicionalisht problematike, të tilla si ulja e përdorimit të vajrave fosile, ekonomizimi i burimeve dhe riciklimi.

Shkollat e mesme si pika qasjeje për të frymëzuar veprimin klimatik dhe mbrojtjen e mjedisit

Mbrojtja mjedisore si koncept është përfshirë në kurrikulën e shkollës së mesme, përmes lëndës “Shoqëria dhe Mjedi”⁹. Lënda synon të edukojë të rinjtë për ndërtimin e marrëdhënieve të qëndrueshme midis njerëzve dhe natyrës.

Nuk dihet ende se në çfarë shkalle dhe si trajtohen çështjet mjedisore tashmë në shkollat në Kosovë, dhe cilat mundësi ekzistojnë për të lidhur praktikën në klasë të përshtatshme për Edukimin për Zhvillim të Qëndrueshëm (EZHQ) – shih qasjen në fund të këtij kapitulli – me ato tashmë ekzistuese. Studimet tregojnë se ekziston një hendek i madh midis retorikës së fundit të politikave dhe praktikave aktuale në shkollat. Të dyja, kompleksiteti dhe paqartësia e Edukimit Mjedisor dhe EZHQ-së së bashku me kufizimet e mungesës së kohës, hapësirës dhe mbështetjes së duhur nga drejtuesit e arsimit janë sfida thelbësore me të cilat duhet të përballen mësimdhënësit.⁹ Sidomos në vendet që nuk kanë traditë në Edukimin Mjedisor, siç është Kosova, edukimi për qëndrueshmëri nuk mund të imponohet vetëm nga lart. Një qasje nga poshtë-lart që bazohet në përvojat e mësimdhënësve, pengesat dhe nevojat e perceptuara mund të jetë më premtuese¹⁰

Kontributet e çmuara të nxënësve mund ta bëjnë shkollën e tyre më inovative dhe efikase. Këshillat studentorë krijojnë ndjenjën e bashkëqeverisjes së shkollës me aktivitete të ndryshme arsimore dhe angazhuese që zhvillojnë njohuritë e nxënësve. Themelimi dhe funksionimi i Këshillave të Nxënësve krijon mundësi që nxënësit të përvetësojnë aftësi menaxheriale, komunikuese dhe organizative, të cilat do të jenë me interes të veçantë për të ardhmen e tyre, pasi u mundëson atyre të bëhen mendimtarë krijues, zgjidhës të problemeve dhe qytetarë aktivë. Këshilli u mundëson nxënësve të marrin përgjegjësinë për zbatimin e projekteve dhe të dëshmojnë se mund të menaxhojnë projekte të tilla. Për më tepër, kontributi i dhënë nga Këshillat studentorë në zhvillimin e politikave të shkollës për çështje të ndryshme mund të ketë një përfitim të madh për nxënësit dhe shkollën. Disa Këshilla të Nxënësve në shkollat kosovare kanë themeluar të ashtuquajturat Eko-Klube (përmes vetë-iniciativës së shkollës ose të mbështetur nga donatorë ndërkombëtarë).

Caritas-i Zviceran (CaCH) kontaktoi nëntë Drejtorin Komunal Arsimore (DKA)¹¹ për të marrë informacione në lidhje me themelimin e Këshillave të Nxënësve apo Eko-Klubeve në shkollat e mesme në komunitetet e tyre. Gjithashtu, nga DKA-të u kërkua të japin informacione lidhur me aktivitetet apo iniciativat e zbatuara nga shkollat në lidhje me mbrojtjen mjedisore. Të gjitha DKA-të mund ta konfirmojnë këtë

⁹Stevenson, 2007.

¹⁰Edukimi mjedisor në Kosovë: gjendja aktuale dhe zhvillimet e ardhshme, https://phka.bsz-bw.de/frontdoor/deliver/index/docId/8/file/Dissertation_Hyseni2013.pdf

¹¹Anketa është realizuar në komunitetet e Dragashit, Rahovecit, Prishtinës, Prizrenit, Malishevës, Ferizajt, Gjilanit, Podujevës dhe Gjakovës.

që këshillat studentorë themelohen në shkollat e tyre të mesme, pasi ky ishte një detyrim ligjor për ta. Megjithatë, funksionaliteti i tyre vihet në dyshim sipas disa DKA-ve. Fatkeqësisht, asnjëra nga DKA-të nuk mund të jepte ndonjë informacion në lidhje me aktivitetet për mbrojtjen e mjedisit të zbatuara nga Këshillat Studentorë apo nga Eko-Klubet. Atyre i është dashur të konsultohen me drejtorët e shkollave për të marrë një informacion të tillë. Në tri nga komunat e kontaktuara¹², DKA-të nuk kanë mundur të marrin informacione apo t'u përgjigjen plotësisht pyetjeve të kësaj ankete.

Mangësitë/Mundësitë:

- Mungesa e financave për realizimin e aktiviteteve të ndryshme shkollore për mbrojtjen e mjedisit. Pasi që shumicës së shkollave u mungon buxheti për zbatimin e aktiviteteve, ato varen shumë nga iniciativat e prindërve apo aftësitë për mbledhjen e fondeve nga drejtorët e shkollave;
- Drejtorët, mësimmshënësit dhe Këshillat studentorë nuk kanë njohuri se si të merren dhe të mbajnë mësim për çështjet e mbrojtjes së mjedisit dhe ndryshimeve klimatike. Shumica e drejtorëve të shkollave theksuan nevojën për ngritjen e kapaciteteve të Këshillave të Nxënësve si parakusht për t'u marrë seriozisht me çështjet e ndryshimeve klimatike;
- Eko-klubet apo mekanizmat e ngjashëm rinorë nuk janë themeluar në të gjitha shkollat e mesme të Kosovës. Shumica e shkollave kanë themeluar Këshillat studentorë, por vetëm në një pjesë të vogël janë krijuar seksione që kanë të bëjnë me mbrojtjen e mjedisit;
- Mungesa e bashkëpunimit ndërmjet Këshillave të Nxënësve dhe DKA-ve për mbrojtjen e mjedisit; shumica e projekteve zbatohen si iniciativa të pavarura në nivel shkolle dhe për shumicën e tyre DKA-të nuk ishin në dijeni; DKA-të dhe Ministria e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit (MASHTI) nuk kanë dhëna për potencialin e Eko-Klubeve në shkollat e mesme që merren me mbrojtjen e mjedisit. Rinia si pjesë e rëndësishme e shoqërisë kosovare nuk është e përfshirë dhe nuk merr pjesë në planifikimin komunal për masat për mbrojtjen e mjedisit apo ndryshimet klimatike. Sipas të dhënave zyrtare të portalit shtetëror të Kosovës, 35% e qytetarëve kosovarë janë të rinj të moshës 15-24 vjeç. Mobilizimi i popullatës së re mund të ketë ndikim të fortë në autoritetet lokale;
- Anketa e përmendur tregoi se në 21 nga 37 shkollat e mesme pjesëmarrëse nuk ishin themeluar Eko-Klubet fare. Drejtorët e shkollave theksuan mungesën e njohurive dhe interesit për çështjet mjedisore dhe mungesën e njohurive për funksionalizimin e Eko-Klubeve;
- Të gjitha DKA-të dhe drejtorët e shkollave konfirmuan se mbështetja e CaCH për themelimin e Eko-Klubeve është e rëndësishme dhe nevojat e tyre janë: ngritja e kapaciteteve për mësimmshënësit dhe nxënësit, veçanërisht për çështjet e ndryshimeve klimatike; mbështetje në zbatimin e projekteve mjedisore; organizimi i aktiviteteve të ndërgjegjësimit të publikut për mjedisin dhe ndryshimet klimatike; mbajtja e prezantimeve mbi ndryshimet klimatike; shkëmbimi i përvojave të mira me shkolla të tjera kombëtare dhe rajonale; mbështetje me aktivitete motivuese për përfshirjen e të rinjve në iniciativat mjedisore; ofrimi i këshillimit dhe mbështetjes financiare për rregullimin e ambienteve të shkollës (si sistemi i ujit për kopshtin e shkollës dhe mjetet/pajisjet për mirëmbajtjen e mjedisit shkollor).

Komunat si partnerë dhe bashkëbisedues për veprimin klimatik dhe mbrojtjen e mjedisit

Në nivel komunal, Drejtoria e Mjedisit është përgjegjëse për hartimin e PLVM-së në konsultime me drejtoritë tjera komunale dhe grupet e interesit.

Mundësitë/Mangësitë në nivel komunal:

- Disa nga komunat e Kosovës kanë vendosur PLVM. Fatkeqësisht, konsultimet për hartimin e tyre nuk kanë përfshirë të rinjtë dhe mungon një komponent rinor. Përveç kësaj, ka mungesë të zbatimit të duhur të planeve ekzistuese për shkak të mungesës së ndërgjegjësimit të aktorëve kryesorë;
- Mekanizmat monitorues nuk janë vendosur në nivel komunal për të gjurmuar projektet e mbrojtjes mjedisore të zbatuara nga organizata të ndryshme kombëtare ose ndërkombëtare. Përveç kësaj, ekziston

¹²Komuna e Prizrenit është përgjigjur vetëm pjesërisht, ndërsa Malisheva dhe Gjakova nuk kanë dhënë përgjigje edhe pse janë kontaktuar dhe kanë premtuar se do t'i përgjigjen pyetësorit.

nevoja për koordinim ndërmjet nivelit kombëtar dhe atij komunal për të përdorur sinergjitë dhe për të kuptuar progresin e përgjithshëm në lidhje me përshtatjen dhe zbutjen e ndryshimeve klimatike.

Projekti mund të bazohet në dy qasje/mjete për të adresuar mangësitë dhe për të shfrytëzuar mundësitë:

Edukimi për Zhvillim të Qëndrueshëm (EZHQ) është një mjet për të çuar përpara sistemin arsimor të vendit dhe gjithë agjendën e tij zhvillimore. Edukimi i përgatit të rinjtë për të pasur sukses në jetë dhe për të krijuar një mënyrë të re jetese në komunitetin kombëtar dhe më gjerë. Përveç formësimit të individit, kërkimi është të nxisë marrëdhënie harmonike midis grupeve dhe kështu të mësojë adoleshentët të jetojnë së bashku në mënyrë të qëndrueshme. Në vija të ngjashme, EZHQ ka të bëjë me të mësuarit e gjeneratave të reja se si të trajtojnë sfidat lokale dhe globale, duke pasuruar kapitalin e tyre njerëzor dhe duke mësuar se si të zbatojnë të menduarit kritik dhe gjithëpërfshirës. Ka të bëjë gjithashtu me të mësuarit e adoleshentëve se veprimet individuale kanë rëndësi, por asgjë nuk qëndron e izoluar, kështu që gjeneratat e reja duhet të kuptojnë dhe të përqafojnë ndërlidhjen, dhe me këtë të çojë në mirëqenien dhe qëndrueshmërinë e përbashkët. Sistemi arsimor i Kosovës e ka integruar pjesërisht EZHQ-në dhe e ka ndjekur atë ose pjesë të parimeve të tij në dokumente strategjike si dokumentet e politikave dhe deklaratat zyrtare të Qeverisë. Megjithatë, politika ekzistuese arsimore, e cila tashmë përfshin parimet e EZHQ-së, kërkon përshtetimin e zbatimit praktik dhe nevojitet më shumë debat dhe aktivitet se si mund të arrihet kjo. Zakonisht, vetëm palëve të interesit si mësimdhënësit, politikëbërësit, përfaqësuesit e shoqërisë civile dhe ekspertët u kërkohen pikëpamjet dhe përvojat e tyre. Por ata nuk janë të vetmit që vlerësojnë dhe përmirësojnë në mënyrë efektive sistemin arsimor në Kosovë.¹³

Qasja e Zhvillimit të Aftësive Mjedisore (QZHAM) synon të fuqizojë nxënësit e shkollave të mesme me vlerat, njohuritë, aftësitë dhe qëndrimet për të trajtuar çështjet e ndryshimit klimatik dhe degradimit të mjedisit. Projekti i propozuar i përgatit ata të përmirësojnë aftësitë e tyre praktike dhe të gjejnë zgjidhje për sfidat mjedisore në nivel komunal. Në këtë mënyrë do të transformohen sjelljet e aktorëve kryesorë në nivel komunal dhe do t'u mundësohet rinisë të ndërmarrë veprime individuale dhe kolektive për mbrojtjen e mjedisit. Prandaj, për këtë qëllim projekti YENI synon të mbajë një grup prej katër modulesh trajnimi që do të shtjellojë tema.

1. Roli i të rinjve në mbrojtjen mjedisore dhe shembuj praktikë;
2. Angazhimi i komunitetit dhe roli i komunës;
3. Aftësi për hartimin e projekteve të ndjeshme mjedisore për të rinjtë;
4. Rolet dhe përgjegjësitë e Këshillave të Nxënësve dhe Eko-Klubeve.

1.4. Analiza e palëve të interesit

Në vijim janë palët kryesore të interesit të përfshira me të rinjtë dhe mjedisin/ndryshimet klimatike në Kosovë:

Drejtoritë Komunale përgjegjëse për Mjedisin:

Këto drejtori përgatisin programet (PLVM) për reduktimin e ndotjes së mjedisit dhe propozojnë projekte lokale për ndryshimet klimatike në bashkëpunim dhe koordinim me MMPHI, institucionet e tjera dhe donatorët. Ata janë përgjegjës për mbrojtjen dhe kujdesin për mjedisin dhe sipërfaqet e gjelbra brenda territorit të komunës. Për këtë ata inkurajojnë, promovojnë, mbështesin dhe organizojnë aktivitete të ndryshme për mbrojtjen e mjedisit dhe koordinohen me drejtoritë tjera relevante komunale dhe aktorë të tjerë. Këto drejtori japin edhe pëlqimin për shfrytëzimin e hapësirave të gjelbra për aktivitete kulturore (jo-biznesore) dhe informojnë publikun për çështjet që kanë të bëjnë me ruajtjen dhe mbrojtjen e hapësirave të gjelbra, përveç krijimit të hapësirave të reja të gjelbra dhe mirëmbajtjes së atyre ekzistuese.

Në kuadër të projektit, këto drejtori do të takohen me përfaqësues të DKA-ve dhe përfaqësues të të rinjve nga shkollat e mesme dhe së bashku me ta do të inkorporojnë komponentin rinor në PLVM. Për më tepër, këto drejtori do të paraqesin PLVM-të e tyre në Zyrën përkatëse të Kryetarit dhe Kuvendit të Komunës për

miratim. Gjithashtu, së bashku me Këshillat studentorë (Eko-Klubet) do të organizojnë aktivitete të ndryshme të përbashkëta për mbrojtjen e mjedisit në nivel komunal.

Këshillat studentorë të shkollave të mesme /Eko-klubet:

Ligji për Arsimin Parauniversitar në Republikën e Kosovës obligon çdo shkollë të themelojë Këshillin studentorë. Gjithashtu, i njëjti ligj parashikon që nxënësit e shkollave të marrin një rol udhëheqës në ngritjen dhe funksionimin e Këshillave Studentorë. Gjithashtu një rol të rëndësishëm e luajnë edhe Këshillat Drejtues të Shkollave (të përbëra nga përfaqësues të prindërve, mësimdhënës dhe nxënës) në mbështetjen e krijimit dhe zhvillimit të mëtejshëm të Këshillave studentorë. Këshillat studentorë të shkollave të mesme janë struktura përfaqësuese përmes të cilave nxënësit e shkollave të mesme mund të përfshihen në detyrat e shkollës, duke punuar në bashkëpunim me zyrtarët e shkollës, prindërit dhe mësimdhënësit në dobi të shkollës dhe nxënësve të saj. Synimi kryesor i Këshillave Studentorë është ngritja e zërit të nxënësve brenda strukturave drejtuese të shkollës (si Këshilli Drejtues i Shkollës). Gjithashtu, përmes këtyre mekanizmave nxënësit shprehin idetë dhe sugjerimet e tyre për aktivitete të ndryshme që pasurojnë jetën e tyre në ambientet e shkollës. Këshillat Studentorë krijojnë seksione të ndryshme sipas kërkesës së nxënësve ose mësimdhënësve, si Klube Arti, Klube për Poezi, Klube të TI-ve dhe Eko-Klube.

Eko-Klubet si pjesë e Këshillave studentorë janë pjesë përbërëse e shkollave dhe janë përgjegjëse për zbatimin e aktiviteteve për mbrojtjen e mjedisit në nivel shkolle. Këto klube janë themeluar në një numër të kufizuar të shkollave të mesme dhe si të tilla kanë ndikim të kufizuar në nivel komunal deri më tani.

Përmes këtij projekti, përfaqësuesit e Këshillave Studentorë dhe Eko-Klubeve marrin një horizont më të gjerë dhe njoftohen me zyrtarët komunalë, akterët e tjerë të shoqërisë civile dhe mediat. Për më tepër, ky projekt adreson nevojën për të përmirësuar aftësitë e tyre në trajtimin e çështjeve mjedisore në përputhje me planin vjetor të veprimit të përgatitur për këtë qëllim.

Ministria e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit (MASHTI):

MASHTI mbikëqyr arsimin fillor, të mesëm dhe të lartë në Kosovë dhe është përgjegjës për kurrikulat, materialet mësimore dhe trajnimet. MASHTI mbështetet nga institute dhe agjenci të ndryshme shtetërore që synojnë kryerjen e hulumtimeve, hartimin e politikave dhe organizimin e trajnimeve.

CACH u takua me Koordinatorin Kombëtar të MASHTI-t për të Rinjtë dhe fitoi mbështetjen e tij për projektin. Mbështetja e ministrisë është në akreditimin e materialeve trajnuese dhe mësimore për zhvillimin e aftësive mjedisore. Parashikohet që MASHTI të mbështesë procesin e një qasjeje ndërdisiplinore për zhvillimin e aftësive mjedisore për nxënësit e shkollave të mesme, e cila do të ofrojë mundësi praktike të të nxënësve. Ngritja e kapaciteteve do t'u mundësojë nxënësve, mësimdhënësve dhe menaxhmentit të shkollës të përmirësojnë aftësitë e tyre për zgjidhjen e problemeve në botën reale. E fundit, por jo më pak e rëndësishme, mbështetja e MASHTI-t do t'i motivojë nxënësit, mësimdhënësit dhe drejtuesit e shkollave që të jenë më aktivë, por edhe të zhvillojnë ndjenjën e komunitetit përmes forcimit të aftësive individuale dhe të punës në grup dhe përmes përkushtimit ndaj shoqërisë në përgjithësi.

Asociacioni i Komunave të Kosovës (AKK):

AKK-ja është një organizatë jofitimprurëse e themeluar për të përfaqësuar dhe shërbyer interesave të anëtarëve të saj, përkatësisht komunave të Kosovës. Plani aktual Strategjik i AKK-së 2021-2025 bazohet në Strategjinë e mëparshme 2011-2015 dhe është rishikuar në vazhden e sfidave që dolën përpara përfshirjes së elementeve të ndryshmeve klimatike. Prandaj, plani aktual i veprimit i ofron AKK-së një kornizë afatmesme dhe udhëzime operative për programet e saj vjetore. Ai gjithashtu shërben për të lehtësuar komunikimin dhe ndërveprimin ndërmjet partnerëve kombëtarë, rajonalë, ndërkombëtarë dhe AKK-së. Në strategjinë e AKK-së për ndryshimet klimatike nuk ka ndonjë qëllim specifik. Megjithatë, AKK-ja ka reaguar menjëherë pas vërshimeve dhe zjarreve të fundit në Kosovë, duke kërkuar nga komunat një qasje rajonale për t'u marrë me këto sfida. Po ashtu, AKK-ja ka kërkuar që procesi i riciklimit të mbeturinave të fillojë sa më shpejt në nivel kombëtar dhe ka theksuar se riciklimi është një nevojë imediate për Kosovën. AKK-ja do ta përkrahë projektin me prezantimin e tij në Kolegjin e Drejtorëve të Arsimit. Në këtë mënyrë procesi i komunikimit dhe

shkëmbimit të praktikave të mira do të mundësohet që në ditët e para të inicimit të projektit. AKK-ja mund të jetë gjithashtu një lojtar i rëndësishëm në lobimin për ndryshimet klimatike në nivel komunal.

Drejtoritë Komunale të Arsimit në nivel lokal (DKA):

Drejtoria Komunale e Arsimit është autoriteti që ka për detyrë të ofrojë shërbime të administrimit arsimor të mjaftueshëm për funksionet e arsimit parashkollor, fillor, të mesëm të ulët, të mesëm të lartë dhe të lartë në nivel lokal. Përveç kësaj, këto departamente duhet të sigurojnë funksionimin e duhur si dhe të ofrojnë staf të mjaftueshëm profesional dhe mbështetës për të kryer detyrat e kërkuara sipas legjislacionit të Kosovës. DKA-të duhet të kryejnë monitorim të rregullt të sektorit të arsimit në nivel komunal dhe të raportojnë rregullisht te kryetari i komunës si mbikëqyrës i tyre. Së fundi, DKA-të bashkëpunojnë me njëra-tjetrën për realizimin e projekteve të përbashkëta si dhe për planifikimin e ndarjes së fondeve për realizimin e projekteve të ndryshme.

Në këtë projekt, përfaqësuesit e DKA-ve ftohen të marrin pjesë në takime të përbashkëta me menaxhmentin e shkollave dhe përfaqësuesit e këshillave studentorë për të koordinuar përpjekjet e tyre, shkëmbimin e informacionit dhe promovimin e përfshirjes së të rinjve në procesin e hartimit të PLVM-ve. Përfaqësuesit e DKA-ve do të jenë pikë lidhëse në mes të shkollave të mesme dhe drejtorive tjera relevante në nivel komunal. Për më tepër, ata do të sigurojnë që përfaqësues të Këshillave Studentorë të marrin pjesë në debatet publike për buxhetin dhe programin, gjatë të cilave do të vendosen për zbatim prioritetet komunale për mjedisin.

Ministria e Zhvillimit Rajonal (MZHR):

MZHR është përgjegjëse për përgatitjen e politikave publike, hartimin e akteve ligjore, miratimin e akteve nënligjore dhe vendosjen e standardeve të detyrueshme në fushën e zhvillimit rajonal dhe zbatimin e tyre, përfshirë çështjet mjedisore. Në bashkëpunim me Ministrinë e Punëve të Jashtme, MZHR zhvillon dhe merr pjesë në nisma dhe programe rajonale, gjë që do të jetë edhe për këtë projekt; MZHR është një kontribuues i madh financiar në këtë projekt. MZHR planifikon dhe zhvillon indikatorë për monitorimin e zhvillimit të balancuar socio-ekonomik rajonal dhe koordinon aktivitetet me institucionet e nivelit qendror dhe lokal, si dhe me aktorë të tjerë përkatës në mbështetje të zhvillimit të balancuar socio-ekonomik rajonal dhe krijimin e vendeve të reja të punës.

Stafi i MZHR-së, i ngarkuar për të kryer vizita në terren dhe për të monitoruar zbatimin e projekteve të tyre në komuna të ndryshme të Kosovës, do të angazhohet në aktivitetet e ngritjes së kapaciteteve të këtij projekti. Kjo do të rrisë njohuritë dhe praktikën e tyre për përfshirjen e masave të përshtatjes/zbutjes së mbrojtjes së mjedisit dhe ndryshimeve klimatike për projektet e ardhshme të zbatuara në nivel lokal/rajonal. Thirrjet e ardhshme të kësaj ministrie mund të përfshijnë një agjendë më të fortë për mbrojtjen e mjedisit/përshtatjen dhe zbutjen e ndryshimeve klimatike.

Ministria e Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës (MMPHI):

Ministria e Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës është përgjegjëse për mbrojtjen e mjedisit në përgjithësi, duke siguruar ofrimin e informacionit për gjendjen e mjedisit, duke vendosur parakushte për shfrytëzim racional, mbrojtje dhe restaurim të resurseve natyrore. Departamenti për Mjedisin i MMPHI jep udhëzime strategjike dhe koordinon aktivitetet në fushën e mbrojtjes së mjedisit për të nxitur zhvillimin koherent të politikave për mbrojtjen e mjedisit. Ai zhvillon norma dhe standarde dhe nxjerr udhëzime në fushën e mbrojtjes së mjedisit dhe ndryshimeve klimatike me theks të veçantë të standardeve ndërkombëtare. MMPHI mbikëqyr respektimin e standardeve të tilla duke kryer inspektime dhe shërbime të tjera dhe merr pjesë në zhvillimin dhe zbatimin e fushatave të informimit publik dhe skemave të tjera promovuese për rritjen e ndërgjegjësimit publik.

Pika fokale e MMPHI do të marrë pjesë në takimet e Komitetit Drejtues dhe do të ofrojë mbështetjen e nevojshme për përfshirjen e një komponenti të rinjve në raportin e rregullt vjetor për mjedisin – gjë që nuk ekziston deri më tani. Për më tepër, përfaqësuesit e MMPHI do të inkurajohen që në thirrjet e ardhshme të ministrisë të përfshijnë komponentë për të rinj. Së fundmi, pika fokale e MMPHI do të jetë e ftuar në trajnimet për ngritjen e kapaciteteve mjedisore të ofruara nga ky projekt.

Agjencioni për Mbrojtjen e Mjedisit të Kosovës (AMMK):

AMMK është institucion qeveritar që kryen monitorimin mjedisor për të ruajtur cilësinë e ajrit, ujit, tokës dhe biodiversitetit. Ai i ofron informacione qeverisë dhe Kuvendit të Kosovës. Për më tepër, ai promovon shfrytëzimin e burimeve të ripërtrishme të energjisë dhe shfrytëzimin e qëndrueshëm të resurseve natyrore.

Zyrtarët e AMMK-së konfirmuan gatishmërinë e tyre për të marrë pjesë dhe për të mbështetur iniciativat që dalin nga ky projekt. Ata kanë konfirmuar se do të kontribuojnë me ekspertizën e brendshme dhe gatishmërinë për të bashkëpunuar me ekspertë të jashtëm për të shqyrtuar dhe ofruar sugjerime për materialet mësimore të shkollës. Gjithashtu, do të konsultohen të dhënat e Institutit Hidrometeorologjik të Kosovës, veçanërisht për të dhënat klimatike dhe ekspertët e tij.

Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sportit (MKRS):

Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sportit e ka mandatin të fuqizojë të rinjtë dhe të krijojë një mjedis mbështetës për zhvillimin e tyre social dhe personal. Gjithashtu, kjo ministri mbikëqyr krijimin e mundësive për promovimin, zhvillimin dhe pjesëmarrjen e të rinjve në jetën publike. Mandati i kësaj ministrie është që

- (a) të mbikëqyrë zbatimin e strategjisë kombëtare për të rinjtë dhe të zbatojë planin përkatës të veprimit brenda kuadrit të buxhetit të konsoliduar dhe në konsultim me donatorët, agjencitë ndërkombëtare dhe institucionet vendore;
- (b) të kryejë një analizë gjithëpërfshirëse të gjendjes së sektorit të të rinjve, duke përfshirë legjislacionin, institucionet, programet dhe aktivitetet përkatëse;
- (c) identifikojë grupet e cenueshme të të rinjve dhe zhvillojë programe për të adresuar nevojat e tyre, si të rinjtë jashtë shkollës, të rinjtë analfabetë, të rinjtë e papunë, të rinjtë refugjatë të kthyer, të rinjtë e varur nga droga, familjet me një prind, të rinjtë me një prind, të rinjtë me qasje të kufizuara në higjienë dhe objekte shëndetësore ose në rrezik nga marrja e ndonjë sëmundjeje dhe të rinjtë e pakicave.

Pikat fokale të MKRS-së do të ftohen të marrin pjesë në takimet e Komitetit Drejtues të Projektit dhe do të kenë mundësi të japin sugjerimet e tyre për përmirësimin e pjesëmarrjes së nxënësve të shkollave të mesme në proceset vendimmarrëse në nivel komunal dhe kombëtar. Gjithashtu, përmes këtij projekti, përfaqësuesit e kësaj ministrie do të inkurajohen që në të ardhmen t'u japin mbështetje këtyre grupeve përtej nivelit shkollor.

Organizatrat ndërkombëtare dhe kombëtare dhe projektet e tyre:

Donatorët dhe zbatuesit ndërkombëtarë si BE, Agjencia e Shteteve të Bashkuara për Zhvillim Ndërkombëtar, Agjencia Austriake për Zhvillim, Agjencia Gjermane për Bashkëpunim Ndërkombëtar (GIZ), Agjencia Zvicerane për Zhvillim dhe Bashkëpunim, Helvetas ose Fondi për Zhvillimin e Komunitetit kanë investuar në të kaluarën dhe vazhdojnë të tregojë interes për të mbështetur institucionet kombëtare dhe OJQ-të lokale në fushën e mbrojtjes së mjedisit dhe ndryshimeve klimatike gjithnjë e më shumë. OJQ-të lokale mjedisore kanë një ndikim mjaft të kufizuar për shkak të mungesës së përvojës dhe burimeve financiare. Përveç kësaj, media nuk po i kushton vëmendjen e nevojshme çështjeve mjedisore dhe rrallë ndjek çështjet kyçe me rëndësi publike, si krimet mjedisore përmes ndotjes.

ESDA e përmendur e aplikuar në projekt është të fuqizojë nxënësit në shkollat e mesme për të rritur aftësitë dhe qëndrimet e tyre. Mcqenëse ESDA njihet ndërkombëtarisht dhe praktikohet nga të tjerët, CACH mund të sigurojë që aktivitetet të jenë në përputhje me atë që financojnë donatorët e tjerë dhe aktivitetet do të jenë të koordinuara mirë për të shmangur mbivendosjen. Projekti është i përshtatur mirë me projekte të tjera zhvillimore ndërkombëtare në fushën e mjedisit dhe ndryshimeve klimatike. Për shembull, BE-ja po financon nisma të mëdha për menaxhimin e mbetjeve (kryesisht të zbatuara nga GIZ dhe Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW)). Gjithashtu, janë marrë në konsideratë iniciativat e vazhdueshme për cilësinë e ajrit.

CACH është në dijëni të projekteve në vazhdim për ujin dhe veçanërisht për trajtimin e ujërave të zeza, të zbatuara gjithashtu nga KfW. Disa nga projektet më të mëdha kanë komponentë të integruar për ndërgjegjësimin e publikut, të cilat mund të përdoren për ndikim më të madh dhe sinergji shtesë në përpjekjet e projektit të propozuar për arsimin dhe planifikimin strategjik në nivel komunal. Kudo që është e mundur, CACH bashkëpunon me projekte të tjera në fushat përkatëse dhe shkëmben praktikatat e mira për të arritur një ndikim të përgjithshëm më të madh.

2. Strategjitë gjithëpërfshirëse të CACH dhe përvojat përkatëse

Sipas Strategjisë së saj të Bashkëpunimit Ndërkombëtar 2021–2025, CACH punon në rajone ku ndryshueshmëria e klimës dhe ndryshimet klimatike tashmë formësojnë kushtet e jetesës së njerëzve. Këto sfida bëhen më të vështira për shkak të menaxhimit jo të qëndrueshëm të burimeve natyrore. Me projektet e tij, CACH promovon praktikat që përmirësojnë kushtet ekonomike të jetesës së popullsisë vendase nga njëra anë dhe rikthen ose ruan funksionimin e ekosistemeve nga ana tjetër. CACH integron përfshirjen e grupeve të marginalizuara dhe lehtëson lidhjet ndërmjet palëve të ndryshme të interesit. Një pjesë e rëndësishme e të gjitha projekteve CACH është ulja e pabarazisë midis grupeve të ndryshme të popullsisë, e cila përfshin drejtësinë klimatike për të rinjtë.

Në përgjithësi, Programi i CACH për Kosovën 2021–2025 bazohet në Strategjinë e Bashkëpunimit Ndërkombëtar të CACH dhe përcakton rezultatet specifike të vendit. Në kuadër të temës për Klimën, CACH në Kosovë është i përkushtuar ndaj drejtësisë klimatike dhe promovimit të përfshirjes së grave dhe anëtarëve të grupeve minoritare. Është në këtë kuadër që ky projekt është krijuar për të kontribuar në qëllimin e përgjithshëm të CACH për të luftuar dhe çrrënjësuar varfërinë.

CACH ka përvojë të gjerë në zbatimin e projekteve mjedisore dhe ndryshimeve klimatike në vende të ndryshme të botës dhe veçanërisht në Kosovë dhe rajon, veçanërisht përmes realizimit të projektit MIRD (Zhvillimi Rajonal) në të kaluarën, por edhe përmes projekteve të tjera referuese në rajon (veçanërisht në Bosnje dhe Hercegovinë). Projekti MIRD mobilizoi Organizatat e Shoqërisë Civile (OSHC) për të rinjtë me ngritjen e kapaciteteve dhe aktivizimin e tyre në ngritjen e ndërgjegjësimin të publikut për mbrojtjen e mjedisit me fokus të veçantë lumenjtë. Përmes këtyre nismave do të mund të krijoheshin marrëdhënie të mira me drejtoritë përkatëse komunale në nivel lokal. Në mbarë botën, CACH trajton ndryshimet klimatike dhe rreziqet e fatkeqësive në mënyrë gjithëpërfshirëse si një nga tre prioritetet kryesore, duke e bërë atë një pjesë integrale të zhvillimit dhe punës së tij humanitare. CACH mbështet grupet e cënueshme në përmirësimin e jetesës së tyre duke e zhvendosur fokusin nga kultura e reagimit në kulturën e parandalimit.¹⁴

Me më shumë se 20 vjet zbatim të projektit në Kosovë, CACH ka krijuar një reputacion si një partner kompetent dhe i besueshëm për komunat, DKA-të dhe grupet e të rinjve, gjë që është thelbësore për zbatimin e këtij projekti ambicioz.

¹⁴ Dokument tematik: Ndryshimet klimatike dhe ulja e rrezikut nga fatkeqësitë - Caritasi Zvicran, Shkurt 2021.

3. Përshkrimi i projektit

3.1. Logjika e Ndërhyrjes

Objektivi i përgjithshëm: Përmirësimi i veprimit klimatik dhe mbrojtja e mjedisit në komunat e Kosovës përmes angazhimit aktiv të të rinjve

Ky projekt është krijuar për të ndihmuar autoritetet lokale të Kosovës që të rrisin kapacitetin e tyre për të trajtuar cenueshmëritë e vendit nga ndryshimet klimatike, duke u fokusuar në aspektin afatgjatë tek të rinjtë përmes shkollave dhe arsimit në kontekstin lokal. Për të përmbushur këtë qëllim të përgjithshëm, aktivitetet e projektit fokusohen në trajtimin e barrierave ekzistuese për të bërë të mundur ndryshimin e sjelljes në mënyrë konstruktive. Prandaj, projekti do të lehtësojë forcimin e rolit të të rinjve si agjentë të ndryshimeve klimatike në komuna.

Rezultati 1: Të rinjtë e shkollave të mesme po ndërmarrin në mënyrë aktive masa të qëndrueshme dhe njihen si partner për veprim kundër ndryshimeve klimatike nga autoritetet lokale dhe kombëtare

Ky rezultat fokusohet në fuqizimin e të rinjve në shkolla dhe më gjerë, ku Eko-Klubet dhe Këshillat Studentorë janë më funksional dhe më aktiv për realizimin e aktiviteteve dhe nismave të ndryshme për ndryshimet klimatike në komunitet. Kjo bëhet fillimisht përmes identifikimit të mangësive dhe nevojave për ngritjen e kapaciteteve të tyre; përmes ofrimit të trajnimeve dhe sesioneve mentoruese, të rinjtë mobilizohen si një aktor i rëndësishëm në nivel lokal. Për më tepër, ky rezultat do të fokusohet në punën me shkollat e mesme në komunat e synuara në ndërmarrjen e nismave të qëndrueshme dhe masave të tjera për ndryshimet klimatike. Në këtë drejtim do të kryhen shumë konsultime dhe shkëmbime të ideve me menaxhmentet e shkollave dhe zyrtarët e DKA-ve. Ky rezultat adreson çështjet e komunikimit dhe ndërgjegjësisimit në komunë që do të hapë rrugën për bashkëpunim me akterët e tjerë.

Rezultati 2: Planet Lokale të Veprimit në Mjedis që fokusohen në Ndryshimet klimatike janë miratuar duke përfshirë të rinjtë dhe zbatohen në harmoni me dokumentet e tjera të politikave në nivel komunal¹⁵

Ky rezultat është i rezervuar për përfshirjen dhe kontributin e të rinjve në shkollë në zhvillimin e MLVP-ve, në të cilat sugjerimet e të rinjve janë përfshirë në mënyrë gjithëpërfshirëse. Për më tepër, ky dokument është i harmonizuar me dokumentet e tjera të nivelit lokal për të krijuar sinergji të veprimeve me aktorët e tjerë që janë aktivë në nivel komunal. Së fundi, në këtë proces, Këshillat Studentorë harmonizojnë përpjekjet e tyre me OJQ të tjera për të rinjtë dhe mjedisore dhe grupe të OSHC-ve për të rritur përpjekjet e avokimit dhe lobimit dhe për të pasur një ndikim më të madh tek autoritetet lokale.

Rezultati 3: Drejtoritë Komunale të Arsimit, Këshillat Studentorë, Eko-Klubet dhe nxënësit kanë treguar sukses me iniciativat e tyre për Ndryshimet Klimatike në komunat e tyre

Ky rezultat fokusohet në sigurimin që vajzat dhe djemtë adoleshente, duke përfshirë minoritetet e marginalizuara, kanë arritur të shkëmbejnë informacion dhe të koordinojnë veprimet e tyre për nismat për ndryshimin e klimës. Për më tepër, ngritja e kapaciteteve u ka mundësuar zyrtarëve të DKA-së, menaxhmenteve të shkollave dhe edukatorëve të përfshirë që të merren me iniciativa më profesionale për mbrojtjen e mjedisit me të rinjtë. Së fundi, Këshillat Studentorë njihen si aktorë të rëndësishëm në nivel lokal dhe kombëtar dhe marrin pjesë në ngjarje dhe aktivitete të ndryshme mjedisore lokale dhe kombëtare.

¹⁵ Një shembull i planit ekzistues lokal të veprimit për Mjedisin: Shtime:<https://kk.rks-gov.net/shtime/wp-content/uploads/sites/28/2021/04/19.-PLANI-LOKAL-I-VEPRIMIT-NE-MJEDIS-2021-2025.pdf>. Shumë komuna të tjera, si Hani Elezit, janë në proces të hartimit të një të tillë ose nuk kanë filluar ende.

Sipas rezultateve të mësipërme, outputet e mëposhtme të projektit do të arrihen/zbatohen:

Outputi 1.1: Minoritetet, djemtë, vajzat dhe nxënësit me aftësi të kufizuara përfshihen në Këshillat Studentorë dhe Eko-Klube dhe kontribuojnë në nivel lokal për çështjet mjedisore

Për të arritur këtë rezultat, projekti do të punojë në bashkëpunim të ngushtë me DKA-të dhe menaxhmentet/drejtorët e shkollave për të mobilizuar të rinjtë me prejardhje të ndryshme etnike dhe gjini për iniciativën e projektit. Këto institucione do të vazhdojnë të promovojnë dhe avokojnë për përfshirjen e të rinjve të ndryshëm në nivel komunal, duke përfshirë nxënësit me aftësi të kufizuara.

CACH do të transferojë ekspertizën dhe përvojën më të fundit kombëtare dhe ndërkombëtare në përputhje me politikat dhe njohuritë më të fundit globale për ndryshimet klimatike (NK). Kjo do të jetë gjatë fazës fillestare të projektit në mënyrë që Këshillat Studentorë të jenë në gjendje të angazhohen aktivisht në NK-të dhe iniciativat për mbrojtjen e mjedisit. Programi i trajnimit është zhvilluar dhe do të ofrohet përmes ekspertëve të kontraktuar që mbikëqyrin kryerjen e monitorimit cilësor dhe më pastaj mentorimin.

Outputi 1.2: Materialet mësimore për të rinjtë mbi NK-të dhe mbrojtjen e mjedisit janë përgatitur dhe miratuar dhe bëhen një referencë e mirë për nxënësit e shkollave të mesme kur ndërmarrin aktivitete të NK-ve

Ekspertët ndërkombëtarë për çështjet e ndryshimeve klimatike dhe mbrojtjen e mjedisit, së bashku me ekspertë kombëtarë, përgatisin materiale mësimore cilësore për NK-të. Për më tepër, DKA-të dhe menaxhmentet e shkollave ofrojnë mbështetjen e nevojshme për shfrytëzimin e duhur të këtyre materialeve.

Outputi 1.3: Këshillat studentorë dhe Eko-Klubet hartuan planet e tyre vjetore të veprimit mjedisor në shkolla

Këshillat Studentorë, me mbështetjen e ekspertëve të projektit, përgatisin plane vjetore të aktiviteteve për mbrojtjen e mjedisit, të cilat më pas do të shkrihen me plane të ngjashme të zhvilluara në një plan për komunën. Së fundi, e njëjta është prezantuar tek DKA-të dhe Departamentet për Mjedis dhe Kryetarët e Komunave për përfshirje në PLVM.

Outputi 1.4: Këshillat studentorë, Eko-Klubet, grupet e të rinjve, OSHC-të dhe autoritetet komunale realizuan me sukses një fushatë të përbashkët në nivel komunal për mbrojtjen e mjedisit dhe ndryshimet klimatike

Ky output kontribuon në krijimin e sinergjive të qëndrueshme ndërmjet aktorëve kryesorë dhe ndikon që komuniteti i gjerë në nivel komunal të bëhet më i përgjegjshëm dhe t'i bashkohet nismës.

Outputi 2.1: MLVP-të në nivel komunal janë zhvilluar dhe sugjeruar për miratim së bashku me kërkesat buxhetore duke përfshirë inputet e marra nga Këshillat Studentorë dhe grupet e tjera për të rinj. Ky rezultat siguron qëndrueshmërinë e projektit dhe në veçanti objektivin e tij të dytë, për të rritur pjesëmarrjen e të rinjve në funksionin më të rëndësishëm në nivel komune, që është buxhetime i bazuar në komunitet.

Outputi 3.1: Zyrtarët komunalë, shkollat dhe OSHC-të janë të aftë për të kontribuar në zbatimin e PLVM-ve në nivel komunal

Ky rezultat mundëson që DKA-të dhe drejtoritë e tjera kyçe të bashkëpunojnë me menaxhmentet e shkollave dhe grupet rinore në nivel lokal për të siguruar nevojat e komunitetit dhe për të paraqitur një buxhet vjetor bazuar në kërkesat reale të nxënësve.

Outputi 3.2: Këshillat Studentorë dhe Eko-Klubet bëhen pjesë e nismës kombëtare për mbrojtjen e ambientit dhe ndryshimet klimatike, duke dhënë kontributin e tyre në përshtatjen dhe zbutjen e ndryshimeve klimatike

Ky rezultat promovon rolin e Këshillave Studentore dhe Eko-Klubeve në nivel kombëtar dhe ato fillojnë të bëhen agjentë të ndryshimit në mbarë vendin. Kjo do të ndikojë që komunat e tjera të fillojnë të përsërisin praktikatat e mira.

3.2. Grupet e synuara dhe Përfituesit

Në përgjithësi, 74.387 nxënës (37.850 djem dhe 36.537 vajza), të moshës 15 deri në 18 vjeç, aktualisht janë të regjistruar në arsimin e mesëm në Kosovë. Përmes projektit do të synohen 60 shkolla të mesme (34% nga gjithsej 177 shkolla të mesme ekzistuese në Kosovë). Nxënësit e këtyre shkollave do të përfitojnë nga përmirësimi i kapaciteteve në edukimin për mbrojtjen e ambientit si dhe nga zbatimi i projekteve të vogla për mbrojtjen e ambientit në shkollat dhe komunat e tyre.

Grupet e synuara të drejtpërdrejta të këtij projekti janë:

- 60 shkolla të mesme¹⁶ me nxënës, mësimdhënës, drejtorë dhe Këshilla Studentorë;
- Eko-Klube ekzistuese dhe të sapothemeluara në shkollat e mesme;
- Grupet rinore lokale;
- Administratat komunale të synuara;
- Stafi kryesor i MZHR-së, DKA-ve dhe MASHTI-it.

Në mënyrë më të detajuar:

5 Master Trajnues për Ndryshimet Klimatike dhe Mbrojtjen e Ambientit

Si pikënisje, projekti synon të zgjedhë pesë master trajnerë kryesorë, të cilët janë shumë kompetentë dhe të njohur me çështjet e ndryshimeve klimatike. Këta master trajnerë do të bëhen ofruesit kryesorë të trajnimit për mësimdhënësit në lidhje me lëndët për mjedisin në shkolla.

Mësimdhënësit ekzistues të ekologjisë në shkollat e synuara

Të paktën 90 Mësimdhënës ekzistues të ekologjisë do të aftësohen përmes trajnimeve të ofruara nga ekspertë të jashtëm të kontraktuar nga CACH gjatë kohëzgjatjes së projektit.

Stafi i drejtorive të arsimit në nivel komunal dhe stafi i përzgjedhur i MASHTI-t

Për sigurimin e pronësisë dhe qëndrueshmërisë së duhur, ndërgjegjësimi i plotë i temës në fjalë, përfshirja e stafit përkatës nga MASHTI dhe DKA-të në nivel komunal në një fazë shumë të hershme do të jetë e domosdoshme.

Stafi i përfshirë i MZHR-së, Agjencive të Zhvillimit Rajonal dhe ministrive të tjera të linjës

Për të siguruar një ndikim afatgjatë dhe të qëndrueshëm, parashikohet trajnimi dhe aftësimi i stafit përkatës të MZHR-së, për të implantuar në mënyrë të qëndrueshme politikat e ndryshimeve klimatike dhe të mbrojtjes së ambientit në Ministrinë dhe Agjencitë e Zhvillimit Rajonal. Fokusi do të jetë në departamentet dhe agjencitë (brenda ministrive të qeverisë, duke përfshirë Agjencitë e Zhvillimit Rajonal) për të marrë një rol më të fortë në koordinimin kombëtar dhe sinergjinë e veprimeve.

Studentët, Këshillat Studentorë, Eko-Klubet dhe grupet dhe aktorët e tjerë rinorë qytetarë si partnerë strategjikë ose zbatues

CACH parashikon të transferojë përvojën dhe ekspertizën e tij në trajnimin dhe aftësimin e Këshillave Studentorë dhe Mësimdhënësve të ekologjisë. Ata do të vazhdojnë të organizojnë aktivitete dhe trajnime të ndryshme për nxënësit e shkollave të mesme. Për më tepër, ata do të sigurojnë shkëmbimin e përvojave me OJQ dhe OSHC të ndryshme rinore dhe drejtoritë komunale për promovimin e agjendës mjedisore në nivel komunal.

¹⁶ Sipas Statistikës së Arsimit 2020-2021 të MASHTI-t, Kosova ka 177 shkolla të mesme.

Grupet indirekte të synuara të këtij projekti janë:

- Qeveria e Kosovës në përgjithësi, e në veçanti MMPHI dhe MKRS përmes zbatimit të Strategjisë Kombëtare për Mjedisin dhe Planeve të Veprimit në nivel komunal si dhe krijimit të praktikave të mira të bashkëpunimit me të rinjtë;
- Zyrtarët komunalë të departamenteve përkatëse që do të jenë të aftë për nismat për ndryshimet klimatike;
- Familjet e nxënësve;
- Të rinj dhe qytetarë të tjerë që jetojnë në komuna.

Përzgjedhja e komunave dhe shkollave të mesme të synuara

Ekipi i projektit siguron që të gjitha DKA-të (në mbarë Kosovën) të jenë të informuara për projektin dhe të njihen me mundësinë për të aplikuar si komuna e synuar. Për më tepër, CACH do të organizojë një takim të përbashkët me Kolegjiumin e DKA-ve të themeluar nga AKK-ja dhe do të prezantojë projektin dhe procedurat për aplikim në të gjitha komunat. CACH do të dërgojë postë të veçantë si kujtesë për të gjitha DKA-të që përcaktojnë aplikimet.

DKA-të do t'i informojnë të gjithë drejtorët e shkollave të mesme dhe do t'i inkurajojnë ata të aplikojnë. Një komision do të vlerësojë aplikimin e shkollave, për të kontrolluar nëse ato përmbushin kriteret e përzgjedhjes (si p.sh. letra e angazhimit për pjesëmarrje dhe sigurimi i mbështetjes së nevojshme teknike dhe logjistike për aktivitetet e projektit).

Pas përzgjedhjes, do të nënshkruhet një marrëveshje me komunat e synuara, ku komunat përkatëse marrin përgjegjësinë për të mbuluar të paktën 10% të kostove operative. Kjo do t'i raportohet gjithashtu Komitetit Drejtues në përputhje me rrethanat.

4. Qëndrueshmëria

4.1. Efektiviteti përtej përfundimit të projektit

CACH do të lidhë marrëveshje partneriteti me DKA-të, të cilat do të luajnë një rol të rëndësishëm gjatë zbatimit të projektit dhe do të sigurojnë qëndrueshmëri përtej kornizës kohore të projektit. Gjithashtu, krijimi i një bashkëpunimi të ngushtë në nivel lokal me menaxhmentet e shkollave, këshillat e studentëve dhe drejtoritë përkatëse komunale është një aspekt i rëndësishëm. Duke forcuar lidhjet dhe shkëmbimet, do të krijohet një partneritet i qëndrueshëm që do të bazohet në përfitime reciproke. Qëndrueshmëria arrihet nëse të paktën 60% e shkollave që i janë bashkuar nismës së projektit kanë arritur të krijojnë dhe të kenë Eko-Klube funksionale, pasi janë zbatuar projektet në shkallë të vogël për ngritjen e kapaciteteve dhe shkollave. Gjithashtu, miratimi i PLVM-ve nga qeveria dhe këshillat komunale do të jetë një tregues i qartë i suksesit, i kombinuar me hapa dhe buxhete më konkrete për zbatimin e planeve. Projekti është plotësisht në përputhje me PKVM të Kosovës dhe Strategjinë për Ndryshimet Klimatike 2019-2028. Duke forcuar ndërlidhjen dhe shkëmbimin ndërmjet palëve të ndryshme të interesit, si departamentet përkatëse në nivel kombëtar dhe DKA-të, parashikohet të krijohet një partneritet i qëndrueshëm ndërmjet nivelit kombëtar dhe atij komunal që do të bazohet në përfitime reciproke. Gjithashtu parashikohet që komunat të marrin pjesë me bashkëfinancim për shkollat e tyre të përzgjedhura, me një potencial për të financuar nisma të tilla përtej përfundimit të projektit.

4.2. Largimi në faza

Tashmë në një fazë të hershme, projekti do të përfshijë institucionet publike (ministritë përkatëse, AKK, DKA-të, menaxhmentet e shkollave). Duke vepruar kryesisht si një lehtësues, pas një faze trajnimit dhe kapaciteti, CACH do të zhvendosë në mënyrë graduale zbatimin dhe përgjegjësinë financiare tek institucionet kryesisht në nivel komunal drejt fundit të projektit.

5. Modaliteti i Zbatimit

Komiteti drejtues

Projekti do të udhëhiqet nga një Komitet Drejtues i Projektit, i përbërë nga përfaqësues nga MZHR, MMPHI, MKRS, CACH dhe DKA-të e komunave të synuara. Roli i Komitetit është që:

- të sigurojë orientim të përgjithshëm rreth politikës dhe mjedisit institucional të projektit;
- të monitorojë zbatimin e projektit dhe të kërkojë aktivitete monitoruese shtesë sipas nevojës në çdo fazë të projektit;
- të japë rekomandime në lidhje me zbatimin e projektit si dhe ndryshimet dhe shtesat në projekt.

Komiteti do të mbledhet të paktën çdo gjashtë muaj gjatë jetës së Projektit në takime ballë për ballë nëse e lejon pandemia aktuale COVID-19.

Struktura dhe Personeli

Projekti do të zbatohet dhe menaxhohet plotësisht nga Zyra e CACH në Kosovë – në bashkëpunim të ngushtë me palët kryesore të interesit – dhe do të përfshijë stafin e mëposhtëm:

Menaxheri i Projektit (100% staf kombëtar) siguron udhëheqjen dhe menaxhimin e përgjithshëm të projektit. Ai/ajo do të udhëheqë ekipin e zbatimit të projektit drejt arritjes së objektivave të projektit me standarde të cilësisë së lartë dhe garanton rezultate duke respektuar këtë propozim, kërkesat e donatorëve dhe rregulloret dhe standardet ndërkombëtare të CACH. Së bashku me drejtorin e vendit, ai/ajo siguron konsultime efektive me departamentet përkatëse të Ministrisë, me donatorët dhe palët e tjera të interesuara dhe mban një regjistër me shkrim të të gjitha komunikimeve dhe marrëveshjeve të lidhura me projektin. Ai/ajo gjithashtu zhvillon planin e Monitorimit dhe Vlerësimit dhe siguron që i gjithë stafi të trajnohet për të (duke përfshirë ndërgjegjësimin dhe barazinë gjinore, si në terren ashtu edhe në teori; përfshirjen dhe mosdiskriminimin e komuniteteve). Përveç kësaj, ai/ajo rishikon rregullisht detajet e projektit dhe rezultatet e planifikuara sipas planit të zbatimit të projektit dhe siguron që progresi dhe raportet përfundimtare të prodhohen në kohë, në një mënyrë cilësore sipas kërkesave të donatorëve dhe CACH. Ai/ajo mbikëqyr zbatimin e projektit dhe menaxhon marrëdhëniet e punës me të gjithë partnerët përkatës të projektit, partnerët sektorialë dhe përfaqësuesit e qeverisë në nivel kombëtar dhe vendor dhe koordinon zbatimin e nismave avokuese në nivel lokal. Ai/ajo është i përfshirë në mënyrë aktive në zhvillimin dhe miratimin e PLVM-ve.

Koordinatori i Shkollës dhe Mjedisit (100%, staf kombëtar) do të punojë nën mbikëqyrjen e përgjithshme të Menaxherit të Projektit. Ai/ajo është përgjegjës për zbatimin e aktiviteteve të projektit në komunat e synuara dhe për të siguruar realizimin e objektivave të përcaktuara. Ai/ajo është aktivisht i përfshirë në zhvillimin dhe zbatimin e projekteve shkollore për ndryshimet klimatike dhe mjedisin. Ai/ajo koordinon dhe drejton, sipas nevojës, programet e trajnimit për menaxhimin e projektit për stafin dhe siguron arkivimin adekuat të të gjithë dokumentacionit të projektit (elektronik dhe kopje fizike). Ai/ajo do të marrë pjesë më tej në monitorimin e projektit dhe zhvillimin e mjeteve për monitorimin dhe vlerësimin e aspektit pedagogjik të zbatimit të projektit (cilësor dhe sasior).

Zyrtari i Administratës dhe Logjistikës (80%, staf kombëtar) do të sigurojë përgatitjen dhe realizimin pa probleme të numrit të madh të takimeve dhe seminareve që do të zhvillohen. Përveç kësaj, ai/ajo do të jetë përgjegjës për të gjitha çështjet e administrimit dhe çështjet e prokurimit dhe logjistikës, veçanërisht lidhur me shpërndarjen e duhur dhe në kohë të mallrave dhe shërbimeve në komunat e synuara. Ai/ajo do të sigurojë që stafi teknik dhe partnerët lokalë të jenë të pajisur në mënyrë adekuate për të përmbushur kërkesat e punës.

Menaxheri i Financave dhe Asistenti Financiar dhe Administrativ (20%, staf kombëtar) mbikëqyrin dhe mbështesin menaxhimin e përgjithshëm të aspekteve financiare, kontabël, buxhetore, administrative dhe ligjore të projekteve të CACH në Kosovë për të garantuar procedura rigorozë dhe transparente, për të përmbushur objektivat e misionin dhe respektimin e udhëzimeve të CACH dhe donatorëve. Ai/ajo do të përfshihet veçanërisht në organizimin e departamentit administrativ, zbatimin e kontabilitetit dhe mbështetjen e projektit operacional.

Drejtori i vendit (20%, staf i huaj) ka përgjegjësinë e përgjithshme për Organizatën Vendore dhe menaxhimin programor dhe operacional të Programit për Kosovën. Ai/ajo përfaqëson CACH me Qeverinë, Organizatat Lokale dhe Ndërkombëtare në vend dhe drejton zhvillimin, mbikëqyr zbatimin, rishikon dhe monitoron strategjinë e Programit Vendor, duke u siguruar që e njëjta të jetë në përputhje me drejtimet strategjike globale të CACH dhe fokusin e përgjithshëm tematik. Drejtori i vendit është përgjegjës për të siguruar ndër-mësimin dhe fertilizimin e njohurive në të gjithë programin në të gjitha fushat e programimit, politikat kombëtare rajonale dhe ndërkombëtare dhe çështjet e zhvillimit. Ai/ajo është përgjegjës për të siguruar mbarëvajtjen e Programit Vendor dhe menaxhimin e tij financiar dhe grantesh, si dhe qëndrueshmërinë e programit. Ai/ajo është përgjegjës për menaxhimin e përgjithshëm financiar dhe të burimeve njerëzore të Programit Vendor dhe Marrëdhëniet e mira me Publikun për organizatat donatore të përfshira në nivel lokal.

Menaxheri i Programit (20%, staf kombëtar) do të punojë nën mbikëqyrjen e përgjithshme të Drejtorit të Vendit të jashtëm. Ai/ajo lidhet me akterët përkatës të qeverisë dhe siguron raportimin e duhur tek qeveria. Ai/ajo është më tej përgjegjës për zbatimin e strategjisë së CACH në monitorimin dhe vlerësimin e ndikimit dhe koordinon zhvillimin dhe zbaton procedurat për të siguruar rishikim efektiv dhe efikas të portofolit të projektit. Ai/ajo koordinon dhe drejton, sipas nevojës, programet e trajnimit për menaxhimin e projektit për stafin dhe siguron arkivimin adekuat të të gjithë dokumentacionit të projektit (elektronik dhe kopje fizike). Më tej, ai/ajo mbështet, sipas rastit, Drejtorin e Vendit në menaxhimin e Zyrës së Vendit dhe vepron si mbikëqyrës i drejtpërdrejtë për anëtarët e stafit kombëtar nëse kërkohet. Ai/ajo gjithashtu lehtëson dhe dokumenton të mësuarit në të gjitha aspektet nëpër projekte të ndryshme të programit të vendit për të informuar planifikimin dhe vendimmarrjen dhe përshkruan praktikatat e mira si dhe sfidat e përbashkëta. Ai/ajo do të sigurojë që stafi teknik dhe partnerët lokalë janë të pajisur në mënyrë adekuate për të përmbushur kërkesat e punës.

Ekspertët e Jashtëm për Mbrojtjen e Mjedisit dhe Ndryshimet Klimatike do të ofrojnë konsultime, udhëzime dhe asistencë teknike për ekipin e projektit, Mësimdhënësit dhe zyrtarët e DKA-ve në komunat e synuara në lidhje me programimin arsimor, organizimin e duhur dhe teknikatat e menaxhimit të klasës dhe praktikatat e tjera më të mira brenda fushës.

6. Rreziqet dhe masat

Përshkrimi i rrezikut	Ndikimi	Probabiliteti	Masat që duhen marrë
Situata /paqëndrueshmëria politike që çon në ndryshime të rëndësishme të stafit në institucionet qeveritare, duke përfshirë edhe donatorin MZHR	I mesëm	I ulët	Menaxheri i Programit të CACH pati disa takime me sekretarin e përhershëm të MZHR-së për finalizimin e Memorandumit të Mirëkuptimit ndërmjet MZHR-së dhe CACH. Gjithashtu, stafi në këto dikastere nuk janë emërime politike dhe normalisht do të qëndrojnë në pozitë e tyre edhe nëse ministri ndërrohet. Pas zgjedhjeve të fundit, qeveria është e qëndrueshme.
Mungesa e vullnetit politik për të zhvilluar dhe miratuar PLVM-të dhe për të ndryshuar politikatat komunale.	I lartë	I mesëm	Të llojë në mënyrë aktive së bashku me shkollat, Këshillat Studentorë dhe të rinjtë si dhe OShC të tjera për zhvillimin, miratimin dhe zbatimin e PLVM-ve.

Mungesa e vullnetit politik për të zhvilluar dhe miratuar PLVM-të dhe për të ndryshuar politikat komunale, mungesa e vullnetit për të zbatuar iniciativat e projekteve.			
---	--	--	--

Përshkrimi i rrezikut	Ndikimi	Probabiliteti	Masat që duhen marrë
Mungesa e interesimit të rinjve për përfshirje në projekt	I mesëm	I ulët	Monitorim dhe mbështetje e kujdesshme ndaj barazisë dhe përfshirjes në Këshillat Studentorë, Eko-Klube dhe në politikën/qeverisë lokale.
DKA-të kanë motivim dhe kapacitet të kufizuar për të marrë pjesë në projekt dhe për të avokuar për qasjen e tij	I mesëm	I ulët	DKA-të nga 9 komunat e anketuara tashmë kanë shprehur interesim të lartë për të bashkëpunuar me projektin. Projekti do të angazhojë DKA-të si partnerë, do të ndërtojë kapacitetet e tyre dhe do të koordinojë nga afër aktivitetet. Si një rezervë, ekipi i projektit do të jetë gjithashtu në kontakt të rregullt me menaxhmentin e shkollës për të siguruar që avokimi të arrijë objektivat e synuara.
Menaxhmenti i shkollave nuk i mbështesin iniciativat e Këshillave të Studentëve për të funksionuar në mënyrë të qëndrueshme dhe për të zbatuar aktivitete mjedisore.	I mesëm	I ulët	Ekipi i projektit do të takohet me menaxhmentet e shkollave dhe do të ofrojë ngritjen e kapaciteteve të nevojshme dhe mbështetjen e mentorimit. Gjithashtu, për të garantuar pronësinë e DKA-ve dhe menaxhmenteve të shkollave, të gjithë hapat do të koordinohen ngushtë dhe do të përfshihen në të gjitha proceset e vendimmarrjes. Në fazën fillestare do të vendosen të gjitha detajet në lidhje me bashkëpunimin dhe funksionimin e këtij aspekti të projektit. Në rast se një shkollë nuk bashkëpunon fare, ajo do të zëvendësohet me një shkollë tjetër.

7. Monitorimi, Vlerësimi dhe Raportimi

Monitorimi

Zbatimi i projektit do të shoqërohet me monitorim të rregullt dhe rishikime (në nivel të brendshëm). CACH dhe partnerët e tij janë përgjegjës për mbledhjen e të dhënave dhe informacioneve të lidhura me projektin duke iu referuar rezultateve, prodhimeve, treguesve dhe burimeve të verifikimit të vendosura. Në përgjithësi, ekipi do të punojë me shabllone që do të zhvillohen në fillim të projektit bazuar në modele të qëndrueshme ekzistuese të CACH. Menaxheri i projektit është përgjegjës për mbikëqyrjen e përpilimit të të dhënave dhe informacionit të mbledhur. Ai/ajo është gjithashtu përgjegjës për prodhimin e raporteve sipas kërkesave të donatorëve dhe procedurave të brendshme të CACH. Çdo tremujor, në bashkëpunim me komunat partnere, do të përpilohen raporte monitoruese për zbatimin e projektit, të cilat duhet t'i shërbejnë qëllimit të rishikimit të statusit të zbatimit dhe lejimit të rishikimeve të kornizës logjike.

Vlerësimi

Në mes të projektit, do të organizohet një punëtori reflektimi me partnerët. Në fund të projektit, do të kryhet një vlerësim i pavarur, i jashtëm dhe do të fokusohet në të mësuarit: mësimet e nxjerra nga ndërhyrjet e mëparshme dhe aktuale, përfundimet dhe rekomandimet, duke përfshirë vlerësimin e nevojave dhe potencialeve.

Raportimi

Menaxheri i projektit është përgjegjës për përgatitjen e raporteve vjetore të progresit dhe një raport përfundimtar në përputhje me kërkesat e donatorëve, duke siguruar që pikëpamjet e palëve të interesuara të pasqyrohen në raporte. Gjatë projektit, partnerët do të raportojnë rregullisht tek CACH për ecurinë e projektit. Këto raporte do të shërbejnë si një mjet monitorimi dhe si bazë për raportimin tek donatorët.

8. Çështjet ndërsektoriale

8.1. Ndjeshmëria ndaj konfliktit

Familje të ndryshme jetojnë në rrethana shumë të ndryshme: Për të mos krijuar tensione, projekti i konsideron të gjithë të barabartë. Për shembull, zgjedhja e komunave në të cilat do të ofrohet mbështetja për shkollën e mesme do të varet nga nevoja, fryma bashkëpunuese e autoriteteve komunale dhe përkushtimi i tyre për mbrojtjen e ambientit, për të ofruar mbështetje për Eko-Klubet dhe për të siguruar qëndrueshmërinë e aktiviteteve. Kjo varet edhe nga angazhimi i tyre për të kontribuar financiarisht. E njëjta gjë vlen edhe për Mësimdhënësit e ekologjisë në shkollat e përzgjedhura, të cilët do të trajnohen në kuadër të projektit. Përzgjedhja e tyre nuk do të varet nga prejardhja e tyre, por nga angazhimi i tyre me të rinjtë në aktivitetet e mbrojtjes së ambientit. Kjo qasje merr plotësisht në konsideratë parimet Mos-Dëmto dhe do të vazhdojë, nëpërmjet monitorimit të rregullt, të rishikojë progresin e projektit si dhe pasojat e tij të synuara dhe të padëshiruara, për të qenë në gjendje të veprojë në kohë për të zbutur çdo tension. Si pjesë e aspektit të përfshirjes sociale të projektit, CACH inkurajon përfshirjen e komuniteteve të marginalizuara, duke përfshirë të rinjtë e marginalizuar, nxënësit me aftësi të kufizuara dhe nxënësit dhe edukatorët nga grupet minoritare. CACH në mënyrë aktive do të promovojë bashkëpunimin ndërtnik në shkolla, poashtu edhe në kuadër të këshillave të studentëve.

8.2. Gjinia

CACH i mbështet të gjitha veprimet e tij në premisën se qasja e barabartë në burimet mjedisore, ekonomike, sociale dhe politike është një e drejtë themelore e njeriut. Burrat dhe gratë, vajzat dhe djemtë kanë mundësi dhe përgjegjësi të barabarta për zhvillimin personal dhe formësimin e jetës së tyre. Projektet e CACH janë gjithashtu të ndërgjegjshme për të shmangur forcimin ose përjetësimin e pabarazive gjinore. Prandaj, aspekti gjinor do të përfshihet në të gjitha aktivitetet gjatë zbatimit të projektit. Sipas Ligjit të Kosovës për Barazi Gjinore dhe OZHQ 5 për gjininë, vëmendje do t'i kushtohet veçanërisht pjesëmarrjes së barabartë të djemve dhe vajzave në aktivitetet e projektit në shkolla, por edhe vendimmarrjes së grave dhe burrave në komuna. CACH do të inkurajojë gjithashtu një kushtetutë të barabartë brenda Këshillave Studentorë dhe pjesëmarrje të barabartë në nismat e projekteve të vogla. Gjithashtu, në fushata do të merren parasysh mundësitë e barabarta për djemtë dhe vajzat, gratë dhe burrat.

8.3. Mbështetja e Partnerëve

CACH bashkëpunon me organizatat kombëtare dhe lokale dhe e sheh këtë si vendimtare për të krijuar pronësinë e ndërhyrjeve që do të kenë efekte afatgjata pas përfundimit të projektit. CACH e sheh bashkëpunimin me autoritetet e nivelit komunal dhe kombëtar gjithashtu si një bazë të rëndësishme për transferimin e ndërsjellë të njohurive. Për partnerët e mundshëm zbatues, CACH përdor një mjet gjithëpërfshirës të vlerësimit të partnerit për të analizuar pikat e forta dhe të dobëta dhe për të identifikuar fushat e mundshme të ndërhyrjes. CACH zhvillon si standard një Plan Veprimi për Ngritjen e Kapaciteteve për çdo bashkëpunim me partnerët. CACH është i përkushtuar në ngritjen e kapaciteteve, si në drejtim të rritjes së efektivitetit (mbështetje në menaxhimin e projekteve, administrim, qeverisje institucionale, kontabilitet dhe raportim) dhe në drejtim të sigurimit të cilësisë dhe mbështetjes së shoqërive civile. Në këtë projekt, disa palë të interesuara janë mbështetur gjithashtu në përmbushjen e rolit të tyre si aktorë të shoqërisë civile dhe për të avokuar në lidhje me ambientin dhe ndryshimet klimatike.

8.4. Pjesëmarrja

Puna e CACH përqendrohet në plotësimin e nevojave themelore të njerëzve, rritjen e elasticitetit dhe promovimin e mundësive të barabarta edhe për pakicat dhe personat me aftësi të kufizuara. Është planifikuar të përfshihen komunat dhe shkollat që janë jo-shumicë (veçanërisht komunat serbe). Për pakicat, por edhe për personat me aftësi të kufizuara, CACH përdor analiza të orientuara drejt nevojave dhe të kontekstit, të cilat shërbejnë si bazë për planifikimin e projektit. Prandaj, një qasje gjithëpërfshirëse përfshin të gjitha fazat e projektit, nga analiza dhe zbatimi deri te mekanizmat e reagimeve dhe ankesave.

9. Financat

Për detaje, ju lutemi shikoni Buxhetin.

Shtojcat (dokumente të veçanta)

- Buxheti
- Korniza logjike